

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Μουσείο, Εκπαίδευση και Θρησκευτική Ταυτότητα τον 21^ο αιώνα:

Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου

Γιωργούλα Σκορδή Σιαμμούτη

Γιώργος Παπαϊωάννου

Απρίλιος 2023

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη

Μουσείο, Εκπαίδευση και Θρησκευτική Ταυτότητα τον 21^ο αιώνα:

Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου

Γιωργούλα Σκορδή Σιαμμούτη

Επιβλέπων Καθηγητής Γιώργος Παπαϊωάννου

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη από τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Απρίλιος 2023

Στον πιο όμορφο άγγελο

Πίνακας Περιεχομένων

1 Πίνακας περιεχομένων

Πίνακας Περιεχομένων.....	3
Πίνακας Πινάκων.....	5
Πίνακας Διαγραμμάτων.....	5
Περίληψη.....	6
Abstract.....	7
Ευχαριστίες.....	8
Κεφάλαιο 1.....	9
1.1 Εισαγωγή.....	9
1.2 Σκοπός και στόχοι.....	9
1.3 Μεθοδολογία.....	10
1.4 Αναγκαιότητα της έρευνας.....	10
1.5 Σύνοψη της Μεταπτυχιακής Διατριβής.....	11
1.6 Περιορισμοί Μεταπτυχιακής Διατριβής.....	11
Κεφάλαιο 2.....	12
2.1 Τι είναι το μουσείο – Ορισμοί.....	12
2.2 Εξελικτική πορεία της έννοιας μουσείο.....	14
2.3 Εκπαίδευση και θρησκευτική ταυτότητα τον 21ο αιώνα.....	16
2.4 Μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα- Θεωρίες και αρχές.....	17
2.5 Μαρωνίτικη κοινότητα.....	20
2.5.1 Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου.....	20
2.6 Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου.....	23
Κεφάλαιο 3.....	25
3.1 Εισαγωγή.....	25
3.2 Πριν από την επίσκεψη - Προετοιμασία στην Τάξη.....	34

3.3 Στο Μουσείο	35
3.4 Μετά το Μουσείο	38
3.5 Παρουσίαση Ερωτηματολογίου	38
Κεφάλαιο 4.....	40
4.1 Αποτελέσματα	40
4.2 Γνώση και κατανόηση	41
4.3 Δεξιότητες	42
4.4 Νοοτροπίες – Αξίες	43
4.5 Δημιουργικότητα – Έμπνευση - Ευχαρίστηση	44
Κεφάλαιο 5.....	47
5.1 Συμπεράσματα.....	47
Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία.....	49
Παράρτημα Α.....	54
Οδηγός Εκπαιδευτικού.....	54
Παράρτημα Β.....	61
Φύλλο Εργασία 1.....	61
Παράρτημα Γ.....	71
Παράρτημα Δ.....	73
Παράρτημα Ε.....	79
Παράρτημα ΣΤ.....	82
Παράρτημα Ζ.....	85

Πίνακας Πινάκων

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΑΞΗ ΣΤ 27	
ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ, ΤΑΞΗ ΣΤ' 28	
ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΣΗ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΠΑΡΑΜΕΤΡΩΝ ΤΩΝ ΓΜΑ ΜΕ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΤΑΞΙΔΙΩΤΕΣ ΣΤΟΝ ΧΡΟΝΟ-ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΙΣ ΕΙΚΟΝΕΣ» 32	

Πίνακας Διαγραμμάτων

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΦΥΣΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ (ΒΑΣΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ HOOPER-GREENHILL ΣΤΗ ΝΙΚΟΝΑΚΟΥ, 2015, Σ. 61).....37	
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: ΣΧΗΜΑ 2 ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ (ΒΑΣΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ HOOPER- GREENHILL ΣΤΗ ΝΙΚΟΝΑΚΟΥ, 2015, Σ. 61).....37	

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι η διερεύνηση του ερωτήματος: Πώς το Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου, μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη των στόχων του σχολείου; Η απάντηση επιδιώκεται να δοθεί μέσα από τον σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος που φέρει τον τίτλο: «Ταξιδιώτες στον Χρόνο: Γνωριμία με τις εικόνες».

Για την επίτευξη του πιο πάνω προγράμματος, οι επιμέρους στόχοι της έρευνας, εστίασαν σε πτυχές όπως, ο ορισμός της έννοιας μουσείο και της ιστορικής εξελικτικής πορείας του, η μελέτη του θεσμού της εκπαίδευσης και η έννοιας της θρησκευτικής ταυτότητας στον 21^ο αιώνα. Μελετήθηκαν, επίσης, οι θεωρίες και οι αρχές που στηρίζουν ένα μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα καθώς και τα χαρακτηριστικά του. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση κάλυψε πληροφορίες από την ιστορία και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Μαρωιτικής Κοινότητας της Κύπρου και του Εκκλησιαστικού Μουσείου Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου. Επιπρόσθετα μελετήθηκε και το ερευνητικό πλαίσιο των Γενικών Μαθησιακών Αποτελεσμάτων, που χρησιμοποιήθηκε για σκοπούς σχεδιασμού του προγράμματος αλλά και αξιολόγησής του.

Το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα απευθύνεται σε μαθητές της ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου. Εφαρμόστηκε με τη συμμετοχή της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Αγίου Μάρωνα. Τα αποτελέσματα καταγράφηκαν με τη μέθοδο της μη συμμετοχικής παρατήρησης, από ανεξάρτητο παρατηρητή καθώς και με ερωτηματολόγιο που χορηγήθηκε στα παιδιά. Από την αποτίμηση των αποτελεσμάτων διαφάνηκε πώς η στοχευμένη προσπάθεια για σύνδεση των δύο θεσμών, του σχολείου και του μουσείου, επιτυγχάνεται μέσω ενός μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος.

Λέξεις Κλειδιά: Μουσείο, εκπαίδευση, σχολείο, θρησκευτική ταυτότητα, μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα, θρησκευτικές εικόνες, εκκλησιαστικό μουσείο, Μαρωιτική Κοινότητα Κύπρου

Abstract

The purpose of this thesis is to investigate the question: How can the Ecclesiastical Museum of the Maronite Archeparchy of Cyprus contribute to the achievement of the school's goals? The answer is sought to be given through the design and implementation of a museum education program entitled: "Traveling through time: Getting to Know the Icons".

To achieve the above program, the specific objectives of the research focused on questions such as the definition of the museum concept and its historical evolution, the study of the institution of education and the concept of religious identity in the 21st century, the theories and principles that support a museum education program as well as its characteristics. The history and special characteristics of the Maronite Community of Cyprus and the Ecclesiastical Museum of the Maronite Archeparchy of Cyprus were also studied. In addition, the research frame of the General Learning Outcomes was also reviewed, for the purposes of planning the program as well as its evaluation.

The museum education program aims at 6th grade primary school students. It was implemented with the participation of the 6th grade of Agios Maronas Primary School. The results were recorded using the non-participant observation method, by an independent observer. Additionally a questionnaire was administered to the children. From the evaluation of the results, it became clear that a targeted effort to connect the two institutions, the school and the museum, could be achieved through a museum education program.

Keywords: Museum, education, school, religious identify, museum education program, religious icons, ecclesiastical museum, Maronite Community of Cyprus

Ευχαριστίες

Το ταξίδι μου στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου, Πολιτιστική και Πολιτική Ανάπτυξη, φτάνει με την παρούσα Διπλωματική στο τέλος του. Ήταν για μένα μια πολύτιμη εμπειρία σε ένα σημαντικό στάδιο της ζωής μου, επιβεβαιώνοντας την αξία της δια βίου μάθησης και δίνοντας μου εφόδια στην προσπάθειά μου για περαιτέρω δημιουργία στον χώρο του πολιτισμού.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου Δρ Γεώργιο Παπαϊωάννου, για την ενθάρρυνση, την υποστήριξη και καθοδήγησή του. Ευχαριστώ επίσης όλους του καθηγητές του τμήματος που είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω τα μαθήματά τους. Το άνοιγμα σε νέες επιστήμες και νέους τρόπους θεώρησης του κόσμου γύρω μας, εμπλούτισε γνώσεις, δεξιότητες και διεύρυνε ορίζοντες.

Ευχαριστώ τον Σεβασμιότατο Αρχιεπίσκοπο Μαρωνιτών, κ.κ. Σελίμ Σφείρ και την υπεύθυνη του Εκκλησιαστικού Μουσείου Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου, Δρ Μαρία Σκορδή, για όλη τη βοήθεια και τη συνεργασία.

Τις ευχαριστίες μου απευθύνω στους γονείς και μαθητές της Στ΄ τάξης του Δημοτικού Αγίου Μάρωνα, που φοιτούσαν κατά τη σχολική χρονιά 2022-2023 και μετείχαν με ενδιαφέρον και ενθουσιασμό στις δραστηριότητες του εκπαιδευτικού προγράμματος. Ευχαριστίες επίσης δίνω στους συνάδελφους εκπαιδευτικούς για τη βοήθειά τους.

Τέλος εκφράζω τις ευχαριστίες μου στους φίλους Δρ Παναγιώτη Ρεντζιά και Έλενα Λεοντίου καθώς και στην οικογένειά μου, για όλη την αμέριστη στήριξη και συμπαράσταση.

Κεφάλαιο 1

«Η σχέση με το παρελθόν δεν πρέπει να εννοηθεί ως συντήρηση ή ως απλή ανάμνησή του, αλλά ως συνειδητή ενεργοποίησή του μέσα στα παρόντα βιώματα»¹

1.1 Εισαγωγή

Το μουσείο αποτελεί ένα θεσμό. Σήμερα ο θεσμός αυτός είναι καθιερωμένος στον διεθνή πολιτιστικό χώρο με μια μεταβαλλόμενη πορεία, τόσο ως προς το περιεχόμενο, αλλά και τον σκοπό διαφόρων μουσείων (Γκαζή, 1999, σ. 18). Στην πορεία της ιστορίας και της εξέλιξης στο παρόν, το μουσείο συναντά άλλους θεσμούς όπως την εκκλησία και το σχολείο. Σε αυτή τη συνάντηση, μπορεί να ενεργοποιήσει συνειδητά, μέσα από παρόντα βιώματα, το παρελθόν.

1.2 Σκοπός και στόχοι

Με τη μεταπτυχιακή αυτή διατριβή επιδιώκεται να απαντηθούν τα πιο κάτω ερωτήματα μέσα από θεωρητική έρευνα καθώς και σχεδιασμό και υλοποίηση συγκεκριμένου μουσειοεκπαιδευτικού προγράμματος:

- Πώς ορίζεται σήμερα ένα μουσείο; Πώς η εκπαίδευση και η Θρησκευτική ταυτότητα;
- Ποιος είναι ο εκπαιδευτικός ρόλος ενός μουσείου;
- Ποιες οι κατευθύνσεις, οι εκπαιδευτικές θεωρίες και οι μουσειοπαιδαγωγικές μέθοδοι, στις οποίες μπορεί να βασιστεί κάποιος για τον σχεδιασμό και υλοποίηση μουσειοεκπαιδευτικών προγραμμάτων γενικά και ειδικότερα σε ένα εκκλησιαστικό μουσείο τον 21^ο αιώνα;
- Ποια είναι η κοινότητα των Μαρωνιτών στην Κύπρο; Ποιο το όραμα, η αποστολή και ο στρατηγικός σχεδιασμός του Εκκλησιαστικού Μουσείου

---

¹ Katharina Keim, Παρατίθεται στο Ε. Πετροπούλου, Klee, Benjamin Muller, Ο δύστηνος άγγελος της Ιστορίας, το ταξίδι μιας μορφής από τη ζωγραφική, στη θεωρία και τη λογοτεχνία Σύγκριση /Comparison 19, 2008, σ. 135

Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου (Ε.Μ.Α.Μ.Κ.); Ποια η σχέση του με παρόμοια μουσεία σε άλλες χώρες;

➤ Βασικό ερευνητικό ερώτημα:

- Πώς το Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου, μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη των στόχων του σχολείου;

1.3 Μεθοδολογία

Μετά τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, την επιλογή της θεματικής, καθώς και της συγκεκριμένης εικόνας που θα στηριζόταν το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα, «Ταξιδιώτες στον χρόνο: Γνωριμία με τις εικόνες», έγινε ο σχεδιασμός του προγράμματος. Πραγματοποιήθηκαν ταυτόχρονα συναντήσεις με την υπεύθυνη του Μουσείου, καθώς και με τους συμβούλους του Υπουργείου Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας για τα θέματα της Μουσειακής Αγωγής, των Θρησκευτικών και της Ιστορίας. Ο σχεδιασμός στηρίχτηκε στα Γενικά Μαθησιακά Αποτελέσματα (ΓΜΑ), εννοιολογικό πλαίσιο για αξιολόγηση της μαθησιακής εμπειρίας σε πολιτιστικούς οργανισμούς, που αναπτύχθηκε αρχικά στο Ηνωμένο Βασίλειο), καθώς και σε θεωρίες και μεθόδους της μουσειοπαιδαγωγικής. Το πρόγραμμα εξελίχτηκε σε τρεις φάσεις, με την πρώτη να πραγματοποιείται πριν από την επίσκεψη στο Μουσείο, τη δεύτερη κατά τη διάρκεια της επίσκεψης και την τρίτη μετά την επίσκεψη. Με τη μέθοδο της μη συμμετοχικής παρατήρησης από ανεξάρτητο παρατηρητή, καθώς και ενός δομημένου ερωτηματολογίου καταγράφηκαν τα αποτελέσματα. Μετά από εξασφάλιση συγκατάθεσης από τους γονείς έγινε και βιντεογράφιση του προγράμματος για συνολική αποτίμηση των αντιδράσεων των παιδιών. Η ερευνητική πρόταση με όλα τα ερευνητικά εργαλεία και εγχειρίδια, κατατέθηκαν στο Κέντρο Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης και Έρευνας και ακολούθως στη Διεύθυνση Δημοτικής Εκπαίδευσης από όπου και έλαβαν έγκριση και άδεια.

1.4 Αναγκαιότητα της έρευνας

Η αναγκαιότητα της ερευνητικής αυτής εργασίας προκύπτει από το γεγονός ότι δεν υπήρξε προηγουμένως κανένα μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα που να αφορά την Μαρωιτική κοινότητα της Κύπρου. Το Εκκλησιαστικό Μουσείο της Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου βρίσκεται ακόμη στα αρχικά στάδια οργάνωσης. Η παρούσα εργασία επιδιώκει να ευαισθητοποιήσει τους αρμοδίους για τις δυνατότητες

επικοινωνίας του Μουσείου και του σχολείου. Αυτό θα επιτευχθεί με τη διάχυση των αποτελεσμάτων του προγράμματος.

1.5 Σύνοψη της Μεταπτυχιακής Διατριβής

Αναλυτικότερα η οργάνωση της εργασίας δομείται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο το οποίο αποτελεί και την εισαγωγή, παρουσιάζεται ο σκοπός και οι στόχοι της μεταπτυχιακής διατριβής, η μεθοδολογία, η δομή καθώς και οι περιορισμοί της έρευνας. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται βιβλιογραφική ανασκόπηση. Γίνεται παράθεση ορισμών της έννοιας του όρου μουσείου καθώς και της εξελικτικής πορείας από την αρχαιότητα ως σήμερα, αποσκοπώντας στην ανάδειξη της σύγχρονης αναθεωρημένης του έννοιας και στην εκπαιδευτική του προοπτική. Αναλύεται και ορίζεται επίσης η έννοια της εκπαίδευσης και της θρησκευτικής ταυτότητας στον 21ο αιώνα. Στη συνέχεια παρατίθενται βασικές αρχές, θεωρίες μάθησης και διδακτικές μέθοδοι που στηρίζουν τα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα και ορίζουν τη μουσειοπαιδαγωγική.

Παρουσιάζεται ακόμη μια σύντομη ιστορική αναδρομή της Μαρωνίτικης Κοινότητας στην Κύπρο και περιγραφή του Εκκλησιαστικού Μουσείου Μαρωνιτών της Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου. Στο τρίτο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ταξιδιώτες στον Χρόνο- Γνωριμία με τις εικόνες». Αναφορά γίνεται στον σχεδιασμό και στην υλοποίησή του, καθώς και στη μεθοδολογία της έρευνας. Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφονται τα αποτελέσματα της εφαρμογής και στο πέμπτο παρατίθενται τα συμπεράσματα.

1.6 Περιορισμοί Μεταπτυχιακής Διατριβής

Η εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος έγινε με μια ομάδα παιδιών του Δημοτικού Σχολείου Αγίου Μάρωνα, όπου εφαρμόζεται εμπλουτισμένο αναλυτικό πρόγραμμα που άπτεται θεμάτων που αφορούν την Μαρωνίτικη κοινότητα. Συνεπώς, τα παιδιά κατείχαν τις προαπαιτούμενες γνώσεις που αφορούν την ιστορία και το θρήσκευμα της κοινότητας. Ένας περιορισμός, επομένως, προκύπτει από το γεγονός ότι η ομάδα παιδιών είναι από το συγκεκριμένο σχολείο. Φυσικά πεπιοίθησή μας, είναι ότι πρόσβαση σε αυτό το αναλυτικό, πρέπει να έχουν όλα τα σχολεία μιας και αναφέρεται σε πτυχές της ιστορίας της Κύπρου. Το μικρό δείγμα αφορά έναν άλλο περιορισμό.

Κεφάλαιο 2

Μουσείο Εκπαίδευση και θρησκευτική ταυτότητα τον 21^ο αιώνα

2.1 Τι είναι το μουσείο –Ορισμοί

Σύμφωνα με τον νέο ορισμό του μουσείου που ψηφίστηκε από το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) στην Πράγα το 2022, όπως αυτός αποδίδεται στα ελληνικά²: «Το Μουσείο είναι ένας μόνιμος, μη κερδοσκοπικός οργανισμός στην υπηρεσία της κοινωνίας, ο οποίος ερευνά, συλλέγει, συντηρεί, ερμηνεύει και εκθέτει τεκμήρια υλικής και άυλης κληρονομιάς. Ανοιχτά και προσβάσιμα στο κοινό, χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προάγουν την ποικιλομορφία και την αειφορία. Λειτουργούν και επικοινωνούν με επαγγελματική δεοντολογία και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες με σκοπό την εκπαίδευση, την ψυχαγωγία, τον αναστοχασμό και τη διάδοση της γνώσης».

Ο ορισμός αναφέρεται στον μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα του οργανισμού, στον μόνιμο κοινωνικό του ρόλο, αλλά και στις κύριες λειτουργίες του, να ερευνά, να συλλέγει, να συντηρεί, να ερμηνεύει και να εκθέτει την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά. Τονίζει ότι τα μουσεία είναι ανοιχτά στο κοινό, προσβάσιμα και συμπεριληπτικά και πως προωθούν τη διαφορετικότητα και βιωσιμότητα. Λειτουργούν και επικοινωνούν, ηθικά, με επαγγελματισμό και με τη συμμετοχή των κοινοτήτων, προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες για εκπαίδευση, ψυχαγωγία, αναστοχασμό καθώς και ανταλλαγή γνώσεων (Μαυρουδή, 2022).

Αν ανατρέξει κανείς στον πρώτο ορισμό που δόθηκε από το ICOM το 1946, θα δει ότι είναι απλός και πολύ περιγραφικός (Salguero, 2020, σ. 591). Ο όρος μουσείο μιλά για συλλογές με καλλιτεχνικό, τεχνικό, επιστημονικό υλικό, ανοιχτές στο κοινό, συμπεριλαμβανομένων των ζωολογικών και βοτανικών κήπων (Mairesse, 2000, σ. 34). Ο ορισμός ξαναδιατυπώθηκε αρκετές φορές, δείχνοντας μια συνέχεια και μια προσπάθεια να συμβαδίσει με εξελίξεις στην κοινωνία. Η ιδέα ότι το μουσείο πρέπει

---

² <https://icom-greece.mini.icom.museum/8D-%CF%84%CE>

να είναι στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, για παράδειγμα, μπορεί να εντοπιστεί στη σύμβαση της UNESCO το 1972 και αργότερα στον ορισμό του ICOM του 1974. Αυτό έφερε την αλλαγή στην έννοια του μουσείου και την μετατόπιση από το κέντρο βάρους στις έννοιες της επιμέλειας, συντήρησης, και ερμηνείας, στις ανάγκες της κοινωνίας (Brown and Mairesse, 2018, σ. 529) .

Η Βρετανική Ένωση Μουσείων (Museums Association, UK), δίνει και αυτή ένα ορισμό. Σύμφωνα με τον ορισμό, του 1998: «Τα μουσεία επιτρέπουν στους ανθρώπους να εξερευνούν συλλογές για έμπνευση, μάθηση και ψυχαγωγία. Κάνουν προσιτά αντικείμενα και δείγματα του φυσικού κόσμου, τα οποία διαφυλάσσουν για την κοινωνία» (Οικονόμου 2003, σ. 18). Επιπρόσθετα η Αμερικανική Συμμαχία Μουσείων (American Alliance of Museums, USA), αναφέρει ότι το μουσείο είναι ένας οργανωμένος και μη κερδοσκοπικός οργανισμός, με στόχο κατ' ουσία εκπαιδευτικό ή αισθητικό, με επαγγελματικό προσωπικό, που κατέχει και χρησιμοποιεί απτά αντικείμενα, τα οποία επιμελείται και εκθέτει στο κοινό με κάποιο τακτό πρόγραμμα (Οικονόμου 2003, σ. 19).

Οι ορισμοί παρουσιάζουν κοινά σημεία και όπως αναφέρει η Οικονόμου (Οικονόμου 2003, σ. 23), στον πυρήνα των μουσείων, παραμένουν οι συλλογές τους, είτε είναι μουσεία υπαίθρια, είτε είναι μουσεία που τα αντικείμενά τους είναι ζωντανοί οργανισμοί, είτε αντικείμενα που ίσως δεν θεωρούνται αξιόλογα για συλλογή. Μέσα από τους ορισμούς φαίνεται όμως και η μετατόπιση του κέντρου βάρους, από τα αντικείμενα, στις λειτουργίες και στον ίδιο τον αποδέκτη, τον επισκέπτη (Γκαζή, 1999, σ. 3).

Σε μια άλλη οπτική, η πολύ παραδοσιακή θεώρηση των μουσείων ως χώρο φύλαξης των καλλιτεχνημάτων και ως «σύμβολο συντήρησης της παράδοσης» προκάλεσε την αντίδραση σε κινήματα όπως οι φουτιριστές, που ονειρεύονταν μια νέα δυναμική εποχή, χωρίς δεσμούς με το παρελθόν (Οικονόμου, 2003, σ. 22). Σύμφωνα με αυτούς τα μουσεία δεν συνδέονται με καμιά θετική επίδραση από το παρελθόν.

Δεν είναι εύκολο να οριστεί το μουσείο και δεν υπάρχει μοναδικός ορισμός (Ginsburgh and Mairesse, 1997, σ. 15). Τον τελευταίο αιώνα μια σειρά από ερωτήματα στη μουσειολογία, που συμπεριλαμβάνει τον οικονομικό ρόλο των μουσείων, την κοινωνική λειτουργία και ρόλο τους στην κοινωνία καθώς και την αναγκαιότητα για έρευνα, έχουν επιδράσει στον ορισμό (Brown and Mairesse, 2018,

σ. 525). Φαινόμενα όπως η μετανάστευση και οι δημογραφικές αλλαγές επιδρούν και στις προσδοκίες του κοινού (Brown and Mairesse, 2018, σ. 526). Μια αναδρομή στην ιστορία του όρου θα αποδείξει το μεταβλητό της έννοιας και ταυτόχρονα τον δυναμισμό της.

2.2 Εξελικτική πορεία της έννοιας μουσείο

Η λέξη μουσείο πρωτοεμφανίστηκε στην αρχαιότητα και σήμαινε τον ιερό χώρο ή τέμενος αφιερωμένο στις Μούσες. Σύμφωνα με τη Θεογονία του Ησίοδου, οι εννιά θεότητες, κόρες της Μνημοσύνης, κόρης του Ουρανού και της Γης και του Δία, αντιπροσώπευαν και προστάτευαν τις τέχνες, τα γράμματα, τη μουσική, την ποίηση, τη φιλοσοφία και τον χορό. Η λέξη μουσείο δεν έχει εδώ τη σημερινή της σημασία, ως ενός θεσμού ή ιδρύματος που δίνει έμφαση στη συλλογή και έκθεση αντικειμένων με σκοπό τη διάδραση με την κοινωνία, τη μελέτη, την εκπαίδευση και τη ψυχαγωγία (Παπαϊωάννου και Στεργιάκη, 2013, σ. 34). Στην αρχαιότητα υπήρχαν συλλογές αντικειμένων και γινόταν έκθεσή τους σε δημόσιο χώρο. Τέτοια αντικείμενα ήταν λάφυρα κυρίως πολέμου, για προβολή της δύναμης και της εξουσίας ή και πολύτιμα αναθήματα αφιερωμένα στους Θεούς, «θησαυροί» όπως ονομάζονταν (Παπαϊωάννου και Στεργιάκη, 2013, σ. 34). Το πρώτο όμως Μουσείο ίδρυσαν οι Πτολεμαίοι στην Αλεξάνδρεια, ως ένα χώρο για μελέτη και έρευνα από διανοούμενους της εποχής (Νάκου, 2001, σ. 113). Είναι ένα μουσείο που συνδέθηκε με την εξουσία της Δυναστείας των Πτολεμαίων, αφορούσε τους λίγους και συνδέθηκε με την προώθηση της γνώσης και του πολιτισμού.

Το Παλάτι των Μεδίκων αποτελεί ένα επόμενο σταθμό στην ιστορική πορεία του ευρωπαϊκού μουσείου (Νάκου, 2001, σ. 113). Ένα μουσείο στο σπίτι της οικογένειας, με τον ιδιωτικό χαρακτήρα του, έδωσε έναυσμα και σε άλλα τέτοια Αναγεννησιακά μουσεία που ονομάζονται, *Cabinet of curiosities*. Διάφορα πολύτιμα, σπάνια και περίεργα αντικείμενα εκτίθενται και ενισχύουν την «κοινωνική και οικονομική δύναμη» των ιδιοκτητών τους, αλλά και τον έλεγχο της γνώσης (Νάκου, 2001, σ. 114). Σε αυτή τη νέα φάση των μουσείων τον 16^ο και 17^ο αιώνα, οι συλλογές γίνονται πιο πολλές με περισσότερα εκθέματα μαζί με αυτά που μαζεύονται από τις αποικίες, αλλά συνεχίζουν να είναι για τους λίγους (Παπαϊωάννου και Στεργιάκη, 2013, σ. 36).

Κατά τον Μεσαίωνα η εκκλησία γίνεται το επίκεντρο της Μεσαιωνικής ζωής αλλά και χώρος φύλαξης πολύτιμων αντικειμένων θρησκευτικής σημασίας (Γκαζή και Νούσια,

2003). Στην Ευρώπη με την επικράτηση του Χριστιανισμού και των αντιλήψεων του Μεσαίωνα, όλες οι συλλεκτικές δραστηριότητες μεταφέρονται σε θρησκευτικούς χώρους, ενώ ταυτόχρονα εξελίσσονται ιδιωτικές συλλογές (Ορφανίδης 2003, σ. 8). Στην αρχή του Διαφωτισμού οι συλλογές αρχίζουν να ταξινομούνται και εδώ έχουμε και την απαρχή του δημόσιου μουσείου που γίνεται προς τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Το Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου στην Αγγλία (1753) και το Μουσείο του Λούβρου στη Γαλλία (1789), αποτελούν ορόσημο (Γκαζή, 1999, σ. 41). Με τη γέννηση της έννοιας του έθνους και την πιο δημοκρατική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, τα περισσότερα μουσεία γίνονται εθνικά. Ο 19^{ος} αιώνας που ακολουθεί είναι ο αιώνας που τα μουσεία συνειδητοποιούν τον ρόλο τους στη φύλαξη του εθνικού παρελθόντος και τη συμβολή τους στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης (Simmons, 2010, σ. 1819).

Στο επόμενο διάστημα παρατηρείται μεγάλη άνθηση του θεσμού και τάσεις εκσυγχρονισμού. Η παράδοση προβάλλεται μέσα από λαογραφικά ή αλλά μουσεία (Γκαζή, 1999, σ. 42). Η τεχνολογία και η επιστήμη οδηγούν στη δημιουργία άλλων ειδικών μουσείων με βασικό σκοπό την επικοινωνία με το κοινό (Ορφανίδη, 2003, σ. 8). Παρατηρείται επίσης ένας επαγγελματισμός στον χώρο των μουσείων (Abt, 2007, σ. 132). Ο 21^{ος} αιώνας βρίσκει τα μουσεία σε μια εξέλιξη και πάλι. Η ίδρυση μεγάλων μουσείων με εκθέματα σύγχρονης τέχνης, με εντυπωσιακά αρχιτεκτονικά σχέδια συμβάλει στην αστική ανάπτυξη. Η ένταξη του θεσμού στην οικονομική αγορά με πετυχημένα παραδείγματα όπως το Guggenheim στο Bilbao, ενισχύει τον κοινωνικό ρόλο των μουσείων (Brown and Mairesse, 2018, σ. 531). Ακολούθησε η οικονομική κρίση του 2007 και η πανδημία του 2019 που ανάγκασε πολλά μουσεία να αγωνιστούν για βιωσιμότητα και να επενδύσουν στην ψηφιακή τεχνολογία και άλλες επικοινωνιακές στρατηγικές που θα τα καταστούν ελκυστικά και ανταγωνιστικά.

Το σύγχρονο μουσείο καλεί σε διάλογο και σε διαδραστικότητα με τα εκθέματα. Το βάρος μετατοπίζεται από τα αντικείμενα στον επισκέπτη με στόχο την ανταλλαγή ιδεών, την προσωπική ερμηνεία και την καλλιέργεια του πνεύματος. Στο πλαίσιο αυτής της σύγχρονης προοπτικής προβάλλει και η εκπαιδευτική λειτουργία του μουσείου. Κύριο εργαλείο αποτελούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα και μέλημα η εδραίωση πολιτικής για σχεδιασμό και υλοποίησή τους (Ντίνου, 2019).

2.3 Εκπαίδευση και θρησκευτική ταυτότητα τον 21ο αιώνα

Η εκπαίδευση αποτελεί άλλο βασικό θεσμό της κοινωνίας. Η τυπική της μορφή εκφράζεται κυρίως μέσα από το δομημένο πρόγραμμα ενός σχολείου και ακολουθεί συγκεκριμένο αναλυτικό πρόγραμμα. Στην Κύπρο, το Αναλυτικό Πρόγραμμα, αναδιαμορφώθηκε με μια ανθρώπινη φιλοσοφία για ένα δημοκρατικό και ανθρώπινο σχολείο. Προσδοκεί να προσφέρει στον κάθε μαθητή τα προσόντα και τα χαρακτηριστικά για ποιοτική ζωή στον σύγχρονο κόσμο. Οργανώνεται με βάση τα Επιδιωκόμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα (Δείκτες Επιτυχίας) αντιστοιχώντας τα με τα Διδασκτέα (Δείκτες Επάρκειας). Βασικές δεξιότητες καλλιεργούνται σε όλα τα μαθήματα, όπως, η κριτική σκέψη, η μεταγνώση, η καλή γνώση της μητρικής γλώσσας, οι δεξιότητες συνεργασίας αλλά και οι δεξιότητες που απαιτούνται στο πλαίσιο της υγιούς πολιτότητας όπως αυτή προωθείται σε όλα τα ευρωπαϊκά συστήματα εκπαίδευσης. Όπως τονίζεται στον ιστοχώρο του Υπουργείου Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται «στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία, στην ευαισθητοποίηση κατά του ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας, στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην προστασία του περιβάλλοντος και στην αειφόρο ανάπτυξη»³. Η ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών που να συμβαδίζει με τις επιδιωκόμενες δεξιότητες και ικανότητες των παιδιών για τον 21^ο αιώνα είναι επιτακτική (Dobiasova, 2022, σ. 7-8). Ο σεβασμός στο άτομο και στην ιδιαίτερη του ταυτότητα αποτελεί σημαντικό βήμα.

Η ταυτότητα του κάθε ανθρώπου είναι πολυσύνθετη, με βιολογικά, κοινωνικά, ψυχολογικά και πολιτιστικά συνθετικά. Τα συνθετικά αυτά καθορίζουν το άτομο και ενώνουν σύνολα και ομάδες. Αναφέρεται, η ταυτότητα, στο σύνολο των πεπαιθώσεων και συναισθημάτων του ατόμου και βρίσκεται «σε συνάρτηση με τη συνειδητοποίηση ότι κάποιος υπάρχει, έχει μια προσωπική ιστορία, μια θέση στον κόσμο, μια συνέχεια και ένα μέλλον» (Δραγώνα, 2007, σ. 18). Οι ταυτότητες διαμορφώνουν και διαμορφώνονται από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο το άτομο ζει αλλά και από τις επιλογές και τις προτιμήσεις του.

---

³ https://archeia.moec.gov.cy/sd/93/ap_filosofia.pdf

Σε αυτό το πλαίσιο η θρησκευτική ταυτότητα του ατόμου εμπειριέχει τη γνώση των θρησκευτικών πεποιθήσεων που ακολουθεί, με βάση τις οποίες διαμορφώνει τη ζωή και τις σχέσεις του. Η θρησκευτική πίστη εντάσσεται μέσα σε αυτή την ταυτότητα.

Τα σχολεία που θέλουν να ενισχύσουν τη θρησκευτική ταυτότητα των μαθητών τους πρέπει να προσφέρουν ισορροπία μεταξύ εκπαίδευσης για δημοκρατική πολιτότητα και εκπαίδευσης για διαπολιτισμική κατανόηση έτσι ώστε να υπάρχει σεβασμός και ανοχή σε μια γνήσια πλουραλιστική και συμπεριληπτική κοινωνία (Halstead, 1995, σ. 374). Στον 21^ο αιώνα, ο διάλογος, η συνάντηση και η αλληλοκατανόηση είναι τα εργαλεία και οι μαθητές πρέπει να υποστηρίζονται να αναπτύξουν τη δική τους προσωπικότητα και να ασκήσουν υπεύθυνα την αυτοδιάθεσή τους (Miedema, 2014, σ. 375). Για να ενισχυθεί η αυτονομία, η αγωγή στην ηθική, θρησκευτική και συναισθηματική περιοχή, πρέπει να ασχολείται όχι με τη διδασκαλία συγκεκριμένων πεποιθήσεων αλλά των αρχών του «συλλογίζεσθαι» (Βασιλοπούλου, 1996, σ. 55). Με τον τρόπο αυτό ο κάθε μαθητής θα συλλογίζεται τρόπους αντιδράσεις για κάθε περίπτωση. Το ανθρώπινο και δημοκρατικό σχολείο σε αυτή την πορεία πλεύσης, συναντάται και με άλλους θεσμούς, όπως το μουσείο.

2.4 Μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα- Θεωρίες και αρχές

Τα μουσεία μεταμορφώθηκαν μέσα από την ιστορική τους εξέλιξη, σε χώρους παιδείας και δημιουργήθηκε η Μουσειοπαιδαγωγική (Ντίνου, 2019, σ. 32). Ως Μουσειοπαιδαγωγική ορίζεται η επιστήμη που ασχολείται με την Εκπαίδευση στον χώρο των μουσείων και συνδέεται με τις αρχές της Μουσειολογίας, της Παιδαγωγικής και της Πολιτιστικής κληρονομιάς (Ντίνου, 2019, σ. 32). Η πρόθεση είναι η μεσολάβηση ανάμεσα σε επισκέπτες και το μουσείο και κυρίως στα μουσειακά αντικείμενα με στόχο τη γνωστική, συναισθηματική, ψυχοκινητική προώθηση του επισκέπτη (Νικονάνου, 2015, σ. 218-225).

Η συνάντηση του μουσείου και του σχολείου γίνεται στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και του κοινωνικού ρόλου των δύο θεσμών. Η αναγνώριση του εκπαιδευτικού ρόλου των μουσείων ως μια ειδική λειτουργία τους είναι κυρίως φαινόμενο του 20ου αιώνα παράλληλα με την εξέλιξη των κοινωνικών επιστημών και την εγκαθίδρυση πιο σύγχρονων δημόσιων σχολείων (Hein, 2006, σ. 340). Αξιοσημείωτο είναι ότι στον επίσημο ορισμό του ICOM το 1947, η εκπαίδευση δεν αναφέρεται. Αναφέρεται όμως στους επόμενους ορισμούς καθώς και στον τελευταίο ορισμό του 2022, που δηλώνει

μεταξύ άλλων ότι τα μουσεία λειτουργούν προσφέροντας ποικίλες εμπειρίες για εκπαίδευση, ψυχαγωγία, αναστοχασμό και ανταλλαγή γνώσεων. Η εκπαίδευση είναι σήμερα η κύρια λειτουργία των μουσείων (Hein, 2006, σ. 342).

Στο σχολικό πρόγραμμα υπήρχαν από ανέκαθεν μαθητικές επισκέψεις και εκδρομές στα μουσεία και σε άλλους χώρους πολιτισμού (Παπαϊωάννου και Στεργιάκη, 2013, σ. 46). Με την εδραίωση του κλάδου της Μουσειοπαιδαγωγικής, αλλά και με την υιοθέτηση ενεργητικών μεθόδων μάθησης στον κόσμο της εκπαίδευσης, οι επισκέψεις σχολείων σε μουσεία εμπλουτίστηκαν και αναβαθμίστηκαν. Η σχέση σχολείου και μουσείου καταλήγει σε δύο μοντέλα σύμφωνα με τη βιβλιογραφία. Στο πρώτο, το μουσείο υλοποιεί εκπαιδευτικά προγράμματα με στόχους διαφορετικούς από αυτούς του σχολείου και αποσκοπούν κυρίως στην καλλιέργεια της αισθητικής ανάπτυξης των παιδιών. Στο δεύτερο μοντέλο που όπως αναφέρει η Ζαφειράκου (2000), εφαρμόζουν πολλά μουσεία στις Η.Π.Α., τα εκπαιδευτικά προγράμματα έχουν σαν βάση τις λειτουργίες του σχολείου και το αναλυτικό πρόγραμμα (Ζαφειράκου Α., 2000). Πολλές όμως είναι οι περιπτώσεις που υπάρχουν χαρακτηριστικά και των δύο μοντέλων. Ένα παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση των δημόσιων σχολείων στην Κύπρο, όπου αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί με ειδικότητα στη Μουσειοπαιδαγωγική, σχεδιάζουν και υλοποιούν μουσειοπαιδαγωγικά προγράμματα σε διάφορα μουσεία σε σχέση με το αναλυτικό πρόγραμμα της κάθε βαθμίδας.

Οι θεωρίες της μάθησης στηρίζουν συγκεκριμένες εκπαιδευτικές πρακτικές και καταλήγουν σε διαφορετικά είδη εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Η έρευνα για τα εκπαιδευτικά προγράμματα πρωτίστως στοχεύει στις θεωρίες μάθησης (Hein, 2006, σ. 345; Andre, Dunksen & Volman, 2017, σ. 48). Οι θεωρίες της μάθησης ομαδοποιούνται σε ενεργητικές και παθητικές. Οι ενεργητικές υποστηρίζουν ότι η μάθηση κατακτάται με την ενεργητική εμπλοκή του νου με ερεθίσματα από τον εξωτερικό κόσμο. Οι παθητικές θεωρίες θεωρούν ότι το μυαλό, είναι παθητικός δέκτης των νέων γνώσεων (Hein, 2006, σ. 345). Η μουσειοπαιδαγωγική πράξη εστιάζει στις βιωματικές δημιουργικές μεθόδους. Οι ενεργητικές μέθοδοι εμπεριέχουν την ενεργητική συμμετοχή, την εμπειρία, την προσωπική έκφραση, τη δημιουργία και τη ψυχαγωγία (Νικονάνου, 2015, σ. 51). Αναφορά θα γίνει στην Κονστρουκτιβιστική θεωρία, στη θεωρία των Πολλαπλών Νοημοσύνων, στη Θεωρία της Ανακάλυψης και στη Κοινωνικοπολιτιστική θεώρηση της μάθησης.

Σύμφωνα με την Κονστρουκτιβιστική Θεωρία, η μάθηση δομείται από τα σκεπτόμενα υποκείμενα με βάση τις εμπειρίες τους και είναι μία ενεργητική, ατομική και κοινωνική διαδικασία. Η δημιουργία νοήματος στο μουσείο από τους επισκέπτες δημιουργείται όταν οι έννοιες διαμεσολαβούνται από τα μουσειακά αντικείμενα, από τον τρόπο που παρουσιάζονται αλλά και την κουλτούρα και την προηγούμενη τους εμπειρία (Hein, 2006, σ. 347). Το παιδί - επισκέπτης, μαθαίνει μέσα από μια διαδικασία οικοδόμησης της γνώσης, συνεπώς, κάθε αντικείμενο στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων πρέπει να οδηγεί τον μαθητή στη δόμηση νοημάτων και σχέσεων με όσα ήδη γνωρίζει. Αυτό θα γίνει εφικτό με ποικιλία ερωτήσεων και διαλόγων αλλά και με κατάθεση προσωπικών απόψεων και προβληματισμών (Βαφειάδου and Ντίνου, 2017). Κεντρικό σημείο αναφοράς στη θεωρία αποτελεί η πεποίθηση ότι η προϋπάρχουσα γνώση των εκπαιδευομένων, θέτει τη βάση για την κατάκτηση της νέας γνώσης (Hein, 2006).

Ο Gardner ανέπτυξε τη θεωρία των πολλαπλών ευφυϊών. Σύμφωνα με τη θεωρία του, διακρίνονται επτά διαφορετικοί τύποι ευφυΐας: η γλωσσική, η λογική/μαθηματική, η μουσική, η χωρική, η σωματική/κινησιακή, η διαπροσωπική (πχ. κοινωνικές δεξιότητες) και η ενδοπροσωπική (π.χ. η διαίσθηση). Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν διαφορετικούς τρόπους για να εκφράσουν τις σκέψεις τους και τη δημιουργικότητά τους, οι οποίοι έχουν όλοι την ίδια αξία. Το μουσείο προσφέρει πολύτιμες ευκαιρίες για δραστηριότητες που χρησιμοποιούν όλα τα είδη ευφυΐας και συμπληρώνουν την επίσημη εκπαίδευση, επιτρέποντας σε κάθε μαθητή να ακολουθήσει το δικό του ρυθμό και ενδιαφέροντα (Οικονόμου, 2003, σ. 91-92; Μπούνια, 2021).

Η Θεωρία της Ανακάλυψης, σε συνδυασμό με την ανακαλυπτική μέθοδο, υποστηρίζει την ύπαρξη μίας και αντικειμενικής γνώσης, αλλά δέχεται ότι η μάθηση είναι ενεργητική διαδικασία (Δημητριάδου, 2016, σ. 225-228). Ένας τρόπος που προτιμάται αρκετά στις διαδικασίες εξερεύνησης, είναι αυτός κατά τον οποίο ο μαθητής ή οι μαθητές σε ομάδες αφήνονται μόνοι τους να προσεγγίσουν το μουσειακό χώρο, διεξάγουν έρευνα για τη συλλογή στοιχείων που συμπληρώσουν σε φύλλα εργασίας και εν συνεχεία ανακοινώνουν τα αποτελέσματα της έρευνας στην ολομέλεια της τάξης.

Η Κοινωνικοπολιτιστική Θεωρία τοποθετεί τις ανθρωπιστικές δραστηριότητες σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. Ο μαθητής ενεργεί και αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια της μάθησης μέσω της αλληλεπίδρασης με τους ενήλικους (Βαφειάδου και Ντίνου,

2017). Βασικός εκπρόσωπος της θεωρίας υπήρξε ο Vygotsky, ο οποίος πίστευε ότι το υποκείμενο κατασκευάζει τη γνώση σε σύνδεση με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται (Ντίνου, 2019, σ. 45). Υπογραμμίζει επίσης τη σημασία της καθοδήγησης, ως μια προσωπική λεκτική και μη λεκτική καθοδήγηση από ενήλικες (scaffolding) για να οδηγηθούν τα παιδιά στην κατάκτηση της γνώσης αλλά και στην ανεξάρτητη μάθηση (Andre, et al., 2017, σ. 54).

Τα μουσεία δεν έχουν εθνικά αναλυτικά προγράμματα, το κάθε μουσείο μπορεί να παρουσιάσει μια διαφορετική όψη ενός συγκεκριμένου θέματος και δεν έχουν επίσημους τρόπους αξιολόγησης και αυστηρά χρονοδιαγράμματα (Hooper-Greenhill, 2007, σ. 4). Σύμφωνα με μια οπτική, οι συλλογές τους θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως το περιεχόμενο ενός αναλυτικού προγράμματος (Δάλκος, 2000, σ. 30). Σε κάθε περίπτωση, η σύνδεση του περιεχομένου ενός εκπαιδευτικού προγράμματος με το αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων αποτελεί μια ανάγκη (Δάλκος, 2000). Είναι μια διαδικασία που είναι απαραίτητη για τη μεγιστοποίηση της μαθησιακής εμπειρίας.

Το μουσείο μπορεί να θεωρηθεί, όπως είδαμε και από την εξελικτική του πορεία, «ως μέρος μιας ιστορικής και κοινωνικής διαδικασίας που χρησιμεύει ως μέσο εξουσίας και αυτοεκπροσώπησης για μια κοινωνία ή συγκεκριμένες ομάδες σε μια κοινωνία» (Koch, Meyer, Tillessen, Wilke & Wilkens, 2011 σ. 72). Μια τέτοια ομάδα μπορεί να οριστεί και η Μαρωνίτικη κοινότητα της Κύπρου.

2.5 Μαρωνίτικη κοινότητα

2.5.1 Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου

Η ιστορία των Μαρωνιτών της Κύπρου είναι μακράιωνη. Οι Μαρωνίτες έφτασαν στην Κύπρο από τον Λίβανο, τη Συρία και τους Αγίους Τόπους μέσα από τέσσερα κύρια μεταναστευτικά κύματα, με το πρώτο να χρονολογείται γύρω στα τέλη του 7^{ου} αιώνα και το τελευταίο να συνεχίζεται μέχρι και τα τέλη του 13^{ου} αι. (Hourani, 2009; Paturel, 2009; Χατζηλύρας, 2012).

Σύμφωνα με την παράδοση η πρώτη ομάδα Μαρωνιτών μετανάστευσε στην Κύπρο τον 7^ο ή 8^ο αιώνα μ.Χ. (Hourani, G., 1997 σ. 4; Varnava A., 2002). Οι Μαρωνίτες ήρθαν στο νησί μετά από τις διώξεις που δέχθηκαν στη Συρία και στον Λίβανο από τους Ισλαμιστές της περιοχής, αλλά και λόγω των αιματηρών συγκρούσεων μεταξύ των Ιακωβιτών και Βυζαντινών (Dib 1971, στη Hourani, 1997, σ. 51-52). Έτσι η

Κύπρος, έγινε ασφαλές καταφύγιο για τους Μαρωνίτες. Αυτό συνεχίστηκε μέχρι τις αρχές του 8ου αιώνα, επιλέγοντας να μεταναστεύσουν στην Κύπρο όποτε αντιμετώπιζαν σοβαρές πιέσεις από τους θρησκευτικούς τους αντιπάλους.

Το δεύτερο μεταναστευτικό κύμα των Μαρωνιτών προς την Κύπρο, έγινε γύρω στο 938 μ.Χ., μετά την αραβική καταστροφή της Μονής του Αγίου Μάρωνα στην Απάμεια της Συρίας (Hourani, 1997 σ. 52-53). Η καταστροφή αυτή, είχε ως αποτέλεσμα, μεγάλο κύμα Μαρωνιτών να εγκαταλείψει την περιοχή και να καταφύγει σε γειτονικές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Κύπρος. Ήταν η ίδια περίοδος που το Πατριαρχείο Μαρωνιτών μετεγκαταστάθηκε στα όρη του Λιβάνου.

Το 1090, οι Μαρωνίτες ίδρυσαν μοναστήρι αφιερωμένο στον Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, στο χωριό Κουτσοβέντης, της επαρχίας Κερύνειας (Χατζηλύρας, 2013). Ο Gemayel (2009), αναφέρει, ότι η παλαιότερη γραπτή αναφορά στην παρουσία τους στο νησί χρονολογείται το 1121, όταν ο Μαρωνίτης Πατριάρχης που κατοικούσε σε μοναστήρι στο όρος Λίβανος, επιβεβαίωσε την παρουσία του Ηγουμένου του Αγίου Ιωάννη του Κουτσοβέντη. Άλλα χειρόγραφα και συγγράμματα αναφέρουν, ότι υπήρχαν κοινότητες Μαρωνιτών που είχαν δικούς τους Μαρωνίτες ιερείς κάτω από την εξουσία του Μαρωνίτη Πατριάρχη (Hourani, 1997).

Μια πιο τεκμηριωμένη μετανάστευση, θεωρείται ,η μετακίνηση προς τα τέλη του 12ου αιώνα (1192 μ.χ.) με την αγορά της Κύπρου από τον Φράγκο βασιλιά της Ιερουσαλήμ, Γκυ ντε Λουζινιάν (Gemayel, 2009; Χατζηλύρας, 2013). Ο Φράγκος Βασιλιάς, στην προσπάθειά του να ιδρύσει ένα δυτικού τύπου φεουδαρχικό βασίλειο στο νησί, ενθάρρυνε τη μετανάστευση των Μαρωνιτών για να ενισχύσει την παρουσία των ρωμαιοκαθολικών χριστιανών στο νησί και για να τους χρησιμοποιήσει ως στρατιωτικές φρουρές (Χατζηλύρας, 2013). Επί των Λουζινιανών, η Μαρωνίτικη Επισκοπή Κύπρου, περιλάμβανε μόνο το νησί. Ο Μαρωνίτης Επίσκοπος Κύπρου διέμενε στο νησί με το ποίμνιό του. Μάλιστα η έδρα του Επισκόπου παρέμεινε στο νησί μέχρι τα τέλη του δέκατου έκτου αιώνα όταν η Κύπρος έπεσε στα χέρια των Οθωμανών (Hourani, 2007). Οι Μαρωνίτες απολάμβαναν ιδιαίτερα προνόμια υπό αυτή τη διοίκηση και ο αριθμός τους αυξήθηκε σε περίπου 60.000. Με αυτά τα δεδομένα, αποτελούσαν τη δεύτερη μεγαλύτερη κοινότητα της Κύπρου, μετά τους Ορθόδοξους. Το 1224 μ.Χ. κατοικούσαν σε 62 κυρίως χωριά γύρω από την οροσειρά του Πενταδακτύλου (Χατζηλύρας, 2013 σ.

89). Στις αρχές του 14^{ου} αιώνα, ο αριθμός τους αυξήθηκε σε περίπου 80.000 και κατοικούσαν σε 72 χωριά, πολλά από τα οποία ίδρυσαν οι ίδιοι (Hourani, 2007). Κατά τη Φραγκοκρατία (1192-1489), Μαρωνίτες ίδρυσαν τη Μονή Αγίου Γεωργίου του Απτάλου στην περιοχή Χάρτσια, στην οροσειρά του Πενταδακτύλου. Επίσης, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ιδρύθηκε η Μαρωνίτικη Αρχιεπισκοπή Κύπρου με έδρα τη Λευκωσία.

Το τελευταίο κύμα μετανάστευσης των Μαρωνιτών, παρατηρείται στα τέλη του 13^{ου} αιώνα, μετά την ήττα των Σταυροφόρων στην Τρίπολη του σημερινού Λιβάνου και τους Αγίους Τόπους (Hourani, 1997). Μεγάλος αριθμός Χριστιανών, κυρίως Μαρωνιτών βρήκε καταφύγιο στην Κύπρο (Φοραδάρης, 2006).

Το 1489 και για έναν περίπου αιώνα, η Κύπρος γίνεται αποικία της Βενετίας (1489-1570). Η βασιλεία των Ενετών (1489-1571) ήταν πολύ αυστηρή για τους πολίτες του νησιού με την υιοθέτηση ενός δυτικού φεουδαρχικού συστήματος και την επιβολή βαριών φόρων. Η αυστηρή διακυβέρνηση, οι επιδημίες και οι επαναλαμβανόμενες επιδρομές των μουσουλμάνων της Αιγύπτου, που ρήμαξαν το νησί από τον δέκατο πέμπτο έως τον δέκατο έκτο αιώνα, προκάλεσαν περαιτέρω μείωση του πληθυσμού του νησιού. Η παρουσία των Μαρωνιτών στο νησί αποδυναμώθηκε. Μέχρι τα τέλη της Ενετοκρατίας, ο αριθμός των μαρωνίτικων χωριών είχε μειωθεί στα τριάντα τρία (Φοραδάρης, 2006).

Η παρουσία των Μαρωνιτών στην Κύπρο απειλήθηκε ακόμη περισσότερο κατά την έναρξη της οθωμανικής εισβολής στο νησί (1571-1878). Πολλοί Μαρωνίτες για να ξεφύγουν από τις σφαγές έφυγαν ή εξισλαμίστηκαν ή ακολούθησαν το ελληνικό δόγμα (Gemayel, 2009 σ. 138; Hourani, 2009). Σύμφωνα με τον Gemayel (Gemayel, 2008, σ. 138) σε μια ιστορική μαρτυρία του Stefano Lusignan, το 1572, οι Μαρωνίτες ζουν σε 30 χωριά και διαθέτουν και Μοναστήρι, του Αγίου Γεωργίου του Απτάλου. Με βάση διάφορες εκτιμήσεις, η Μαρωνίτικη Κοινότητα της Κύπρου του 19^{ου} αιώνα αριθμούσε περί τα 1000 άτομα. Η πλειοψηφία ζούσε στα χωριά, Κορμακίτης, Ασώματος, Αγιά Μαρίνα, Καρπάσια, Βουνό και Καμπυλή (Χατζηλύρας, 2013, σ. 91).

Με την άφιξη των Βρετανών στο νησί το 1878, η κοινότητα ανάκαμψε και με την απογραφή του πληθυσμού το 1956, καταγράφηκαν 2752 Μαρωνίτες. Η Ανεξαρτησία του 1960 έφερε νέα δεδομένα. Σύμφωνα με το άρθρο 2 και 3 του συντάγματος (Χατζηλύρας, 2012, σ. 39), οι Αρμένιοι, Λατίνοι και Μαρωνίτες,

αναγνωρίζονται ως «θρησκευτικές ομάδες». Οι τρεις θρησκευτικές ομάδες στο Δημοψήφισμα του 1960 επέλεξαν να ανήκουν στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Η Μαρωνίτικη κοινότητα υπέστη σοβαρό πλήγμα ως επακόλουθο της τουρκικής εισβολής του 1974. Όλα τα μαρωνίτικα χωριά βρίσκονται στην κατεχόμενη Κύπρο. Υπάρχουν ακόμη εγκλωβισμένοι στην Καρπάσια και στον Κορμακίτη. Σήμερα, οι Μαρωνίτες αποτελούν τη δεύτερη μεγαλύτερη χριστιανική κοινότητα της Κύπρου μετά την ορθόδοξη κοινότητα. Με βάση την επίσημη καταγραφή πληθυσμού της κυπριακής κυβέρνησης το 2011, ο αριθμός των μαρωνιτών ήταν 3656 άτομα.⁴

Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά πολιτισμού και πεποιθήσεων, που αποδεικνύουν την ύπαρξη και τη συνέχεια μιας εθνικής Μαρωνίτικης ιστορίας στην Κύπρο είναι η Μαρωνίτικη Θρησκεία και ο αραμαϊκός ρυθμός της λειτουργίας, η γη και η αρχιτεκτονική τους, η κυπριακή μαρωνίτικη αραβική γλώσσα⁵ και ο τρόπος ζωής τους. Δεν είναι εφικτό να διαχωρίσεις τους Μαρωνίτες από τη θρησκεία τους (Tsoutsouki, 2009, σ. 206).

2.6 Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου

Η Αρχιεπισκοπή Μαρωνιτών Κύπρου ιδρύθηκε το 1316. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας μεταφέρθηκε στον Λίβανο για να επιστρέψει το 1988. Στεγάστηκε σε ιδιόκτητο κτήριο στη Λευκωσία. Τα τελευταία χρόνια η Αρχιεπισκοπή Μαρωνιτών ανακαινίστηκε και σε αυτή την προσπάθεια εντάχθηκε σε αυτήν μουσειακός χώρος με την επωνομασία, Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου που φιλοξενεί εκκλησιαστικά εκθέματα (Βλέπε παράρτημα Δ).

Η συλλογή των εκθεμάτων ξεκίνησε λίγο πριν τον πόλεμο του 1974, όταν Μαρωνίτες Ιερείς βλέποντας διάφορους κινδύνους, αποφάσισαν να μεταφέρουν τις εικόνες από τις Εκκλησίες της Κυθρέας (Άγιος Αντώνιος και Άγιος Ρωμανός) στην Αρχιεπισκοπή Μαρωνιτών Κύπρου στην Λευκωσία για την προστασία τους.

Το Μουσείο αποτελείται από δύο εκθεσιακούς χώρους. Στον πρώτο εκθεσιακό χώρο φιλοξενούνται αρχαία εκκλησιαστικά αντικείμενα (δισκοπότηρα, μήτρα, κ.ά.) και πορτρέτα όλων των Αρχιεπισκόπων που υπηρέτησαν την Κύπρο καθώς και

---

⁴ <https://www.cystat.gov.cy/el/KeyFiguresList?s=46>

⁵ Βάσει του Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Κυπριακή Μαρωνίτικη Αραβική (ΚΜΑ, η διάλεκτος και μητρική γλώσσα των κατοίκων του Κορμακίτη, αναγνωρίστηκε ως Μειονοτική Γλώσσα της Κύπρου

φωτογραφίες από τα χωριά των Μαρωνιτών. Στον δεύτερο εκθεσιακό χώρο, φιλοξενούνται οι αρχαίες εικόνες της Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου, παλαιά χειρόγραφα και αρχαία βιβλία. Οργανώνεται επίσης χώρος για εκπαιδευτικό εργαστήριο, με οπτικοακουστικά μέσα, όπου θα διεξάγονται ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά και νέους. Σύμφωνα με την κ. Σκορδή, υπεύθυνη του Μουσείου, σχεδιάζονται διαλέξεις, ερευνητικά προγράμματα, συνεργασίες με Μουσεία του Εξωτερικού για ανταλλαγή εκθέσεων, ξεναγήσεις, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές για το ευρύτερο κυπριακό κοινό όσο και για τους ξένους επισκέπτες κ.ά.

«Με κάθε μουσείο που ανοίγεται, γεννιέται μια άλλη ευκαιρία για τον πολιτισμό μας» αναφέρει η κ. Σκορδή. Η δημιουργία ενός μουσείου για μια εθνική μειονότητα πέρα από πράξη πολιτισμού, είναι και πράξη στήριξης σε μια κοινότητα που χάνεται, είναι ένα μέτρο για να έρθουν κοντά οι πολιτισμοί, να γνωρίσει και να αποδεχτεί ο ένας τον άλλο με στόχο τη δημιουργία μιας κοινωνίας απαλλαγμένης από το ρατσισμό και βασισμένης σε αρχές ειρήνης και συνεργασίας. Ως εκ τούτου το Μουσείο θα επιτελεί χρέη θεματοφύλακα της πολιτιστικής κληρονομιάς των Μαρωνιτών της Κύπρου η οποία συνδέεται «με την ισότιμη πρόσβαση για όλους». Αρχές του θα είναι η συμμετοχικότητα και η διαφάνεια ώστε να συμβάλει «στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την κοινωνική δικαιοσύνη, την παγκόσμια ισότητα και την πλανητική ευημερία». Το Μουσείο επιδιώκει να κινηθεί με μια ανθρωποκεντρική και διαπολιτισμική προοπτική με σκοπό τη διατήρηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας της Μαρωνίτικης Κοινότητας αλλά και την έναρξη διαλόγου με την τοπική και παγκόσμια κοινωνία (Από συνέντευξη με την υπεύθυνη του Μουσείου, Δρ Μαρία Σκορδή, βλέπε παράρτημα ΣΤ).

Τα εκκλησιαστικά μουσεία ανήκουν στην υπεύθυνη εκκλησία και κάθε μουσείο συμβάλλει στην αξιοποίηση της κληρονομιάς που αντιπροσωπεύει την κάθε εκκλησία. Η εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου και της μουσειολογίας, όπως είδαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, επιτρέπει στο εκκλησιαστικό μουσείο να αποκτήσει ταυτότητα και να έχει πολιτιστική λειτουργία (Baldo, 2004). Με βάση εγκύκλιο της Καθολικής Εκκλησίας τα εκκλησιαστικά μουσεία είναι υπεύθυνα για τη διατήρηση και τη διαφύλαξη των λειτουργικών και λατρευτικών αντικειμένων, υιοθετούν μια θρησκευτική ιδεολογία με στόχο την εκπαίδευση, την ενημέρωση, τον διάλογο και τη συνδημιουργία αφηγήσεων με την κοινότητα, αλλά είναι υποχρεωμένα να παρέχουν

αντικειμενικές και επικυρωμένες πληροφορίες σύμφωνα και με τον κώδικα δεοντολογίας για τα μουσεία (Roque, 2017; ICOM International Council of Museums, 2017, σ. 13).

Κεφάλαιο 3

Μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ταξιδιώτες στον Χρόνο – Γνωριμία με τις εικόνες»

3.1 Εισαγωγή

Στην προσπάθεια απάντησης του ερευνητικού ερωτήματος: Πώς το Ε.Μ.Α.Μ.Κ. μπορεί να προσφέρει στους στόχους του σχολείου, προχωρήσαμε στον

σχεδιασμό, με βάση όλη τη θεωρία που αναπτύχθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, ενός Μουσείοεκπαιδευτικού Προγράμματος, με τον τίτλο: Ταξιδιώτες στον χρόνο - Γνωριμία με τις Εικόνες.

Το πρόγραμμα προσφέρεται για παιδιά της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου και είναι διαθεματικό (Ιστορία, Θρησκευτικά, Μουσειακή Αγωγή). Ο Piaget έθεσε ως βασικό στοιχείο της θεωρίας του τη διαθεματικότητα. Με τη διαθεματική προσέγγιση, δημιουργούνται «ανοίγματα» μεταξύ των επιστημών, με τους μαθητές να μπορούν να κινούνται ελεύθερα και τους παιδαγωγούς να μπορούν στρατηγικά να αναπτύσσουν προγράμματα (Δάλλκος, 2000, σ.64). Η μάθηση αντιμετωπίζεται ενιαία και μέθοδοι εργασίας που πηγάζουν είναι η αυτενέργεια, η φυσική εποπτεία, ο προβληματισμός και η δοκιμή νέων τρόπων μάθησης (Θεοφιλίδης, 1987, σ. 13).

Βασικός σκοπός του μαθήματος της Ιστορίας σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα, είναι η καλλιέργεια ιστορικής σκέψης και η διαμόρφωση ιστορικής συνείδησης. Στο πλαίσιο του ιστορικού γραμματισμού που επιδιώκεται, τα παιδιά συμμετέχουν στην ανακάλυψη της ιστορικής γνώσης σε ένα πεδίο προβληματισμού και έρευνας. Σε αυτή την πορεία οδηγεί η γνώση περιεχομένου (τι συνέβηκε στο παρελθόν) και η ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης (πώς μαθαίνουμε για το παρελθόν)⁶.

Στο μάθημα των Θρησκευτικών επιδιώκεται ο θρησκευτικός γραμματισμός, όπου τα παιδιά καλούνται να δώσουν απαντήσεις σε ζητήματα καθημερινής ζωής, μέσα από θεολογικές πηγές⁷. Καλούνται επίσης να γνωρίσουν την εικόνα της Εκκλησίας και των σύγχρονων θρησκευμάτων, για τον Θεό, τον άνθρωπο, την κοινωνία και τη φύση, όπως αυτή εκφράζεται στην πίστη, στην παράδοση, στα σύμβολα, στα κείμενα, στα μνημεία της/τους κ.ά. (Από τον Γενικό Σκοπό του Μαθήματος⁸). Η Μουσειακή Αγωγή αφορά σύμφωνα με τον ιστοχώρο του Υπουργείου Παιδείας Αθλητισμού και Νεολαίας, εκπαιδευτικά προγράμματα που στηρίζονται σε διεπιστημονική και διαθεματική προσέγγιση, τη βιωματική και ενεργητική μάθηση, την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, την παρατήρηση,

---

⁶ <https://istod.schools.ac.cy/index.php/el/>

⁷ <https://thrid.schools.ac.cy/index.php/el/>

⁸ https://archeia.moec.gov.cy/sd/93/ap_genikos_skopos_mathimatos.pdf

την εξερεύνηση, την ανακάλυψη και την καλλιέργεια της κριτικής σκέψης⁹. Σύμφωνα με την Πλακωτή (Πλακωτή, 2009), η Μουσειακή Αγωγή, καλύπτει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της βιωματικής και συνεργατικής μάθησης που πρέπει να διέπουν το μάθημα των θρησκευτικών και τις σύγχρονες τάσεις της κοινωνίας. Επιπρόσθετα συμβάλλει στην κατάκτηση της γνώσης της τοπικής ιστορίας και πολιτισμού.

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε, καλύπτει δείκτες επάρκειας και επιτυχίας, τόσο από το εμπλουτισμένο αναλυτικό του γνωστικού αντικειμένου της Ιστορίας (Δείκτης Επιτυχίας 3.3 και Δείκτης Επάρκειας, 3.3 α,β,γ – Πίνακας 1) όσο και των Θρησκευτικών (Δείκτης Επιτυχίας, 2.1.1, Πίνακας 2). Βασίζεται επίσης στις προϋπάρχουσες γνώσεις για τις εικόνες που υπάρχουν από την εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος του γνωστικού αντικειμένου των Θρησκευτικών και της Ιστορίας στην Ε΄ τάξη. Γνώσεις που σύμφωνα με τους Δείκτες Επάρκειας, αφορούν την κατανόηση της Βυζαντινής εικόνας, ως ένα ιδιαίτερο έργο τέχνης, καθώς και την ανάλυση του σκοπού της εικόνας στη ζωή των Χριστιανών αλλά και την αποτίμηση της θρησκευτικής και πολιτιστικής της αξίας (Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας). Στο μάθημα της Ιστορίας, οι προϋπάρχουσες γνώσεις καλύπτουν την άφιξη των Μαρωνιτών στην Κύπρο, τα μεταναστευτικά κύματα, τους λόγους της μετακίνησης, τις συνθήκες ζωής, τον γεωγραφικό εντοπισμό των εκκλησιών και των χωριών που είχαν δημιουργηθεί.

Πίνακας 1 Δείκτες Επιτυχίας και Επάρκειας στο Μάθημα της Ιστορίας Τάξη ΣΤ¹⁰

Η ζωή στην Οθωμανική αυτοκρατορία (15^{ος} – 19^{ος} αιώνας)

ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ
Οι μαθητές και οι μαθήτριες να είναι σε θέση να:	3.3	Οθωμανική κυριαρχία και Μαρωνίτικη κοινότητα:

⁹ <http://mousagd.schools.ac.cy/index.php/el/>

¹⁰ Οι Δείκτες Επιτυχίας και Επάρκειας είναι από το Εμπλουτισμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα που εφαρμόζεται στο Δημοτικό Αγίου Μάρωνα στη Λευκωσία. Στο Εμπλουτισμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα στα γνωστικά αντικείμενα των Θρησκευτικών, της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, έχει προστεθεί και τρίτη στήλη με ύλη που να καλύπτει τις ιδιαίτερες ανάγκες της Μαρωνίτικης κοινότητας.

<p>3.1 Αναφέρουν τα βασικά χαρακτηριστικά της καθημερινής ζωής στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας και συζητούν τις αλλαγές και συνέχειες σε σχέση με το σήμερα.</p>	<p>(α) Απαραχές συγκρότησης της Μουσουλμανικής κοινότητας της Κύπρου.</p> <p>(β) Ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο ζωής (καθημερινή ζωή, ενδυμασία, θρησκευτικές συνήθειες, συμβίωση).</p>	<p>Μείωση πληθυσμού των Μαρωνιτών. Εξισλαμισμός πολλών Μαρωνιτών.</p> <p>Καταστροφή και εξαφάνιση Καταστροφή και μετατροπή εκκλησιών σε τζαμιά. Διάλυση της θρησκευτικής οντότητας των Μαρωνιτών.</p>
<p>3.3 Αναφέρουν κοινά και διαφορετικά χαρακτηριστικά της ζωής Χριστιανών και Μουσουλμάνων στην Κύπρο στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας.</p>		

Πίνακας 2 Δείκτες Επιτυχίας και Επάρκειας στο Μάθημα των Θρησκευτικών, Τάξη ΣΤ¹¹

Θεματική Ενότητα 2: Μια μεγάλη οικογένεια		
ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ	ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ
<p>2.1.1</p> <p>Να αιτιολογούν τον χαρακτηρισμό της Εκκλησίας ως «κοινωνία αγάπης».</p>	<p>2.1.1</p> <p>Να αιτιολογούν τον χαρακτηρισμό της Εκκλησίας ως «κοινωνία αγάπης». Οι συμβολικές εικόνες της Εκκλησίας ως άμπελος και καράβι.</p>	<p>Ο ορισμός της Εκκλησίας κατά τη Μαρωνίτικη θεολογία.</p>

¹¹ Οι Δείκτες Επιτυχίας και Επάρκειας είναι από το Εμπλουτισμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα που εφαρμόζεται στο Δημοτικό Αγίου Μάρωνα στη Λευκωσία. Στο Εμπλουτισμένο Αναλυτικό Πρόγραμμα στα γνωστικά αντικείμενα των Θρησκευτικών, της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, έχει προστεθεί και τρίτη στήλη με ύλη που να καλύπτει τις ιδιαίτερες ανάγκες της Μαρωνίτικης κοινότητας

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα έχει ως βασικό σκοπό τη γνωριμία με το Ε.Μ.Α.Μ.Κ. και ειδικότερα τις εικόνες. Η Σκορδή, (Σκορδή, Μ., 2019, σ. 71), αναφέρει ότι η Μαρωνίτικη Εκκλησία, διαθέτει εξήντα μία εικόνες που προέρχονται κυρίως από τις περιοχές της Κερύνειας και της Κυθρέας. Η Κοινότητα δεν ανέπτυξε κάποια εικονογραφική παράδοση, αλλά δανείστηκε ιδέες και ζωγράφους από την Ορθόδοξη κοινότητα (Σκορδή, 2019). Οι εικόνες και τα ιερά λατρευτικά αντικείμενα, εκτός από την ιερότητά τους είναι αντικείμενα τέχνης και μπορούν να μεταβιβάσουν στον επισκέπτη τη μοναδικότητά τους (Buggeln, 2012). Την ίδια ώρα φέρουν ιστορικά και εθνολογικά στοιχεία του τόπου (Baldo, 2004). Αν συνδεθούν με τη μνήμη, αποτελούν αντικείμενο μνήμης και συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας (Πλακωτή, 2009).

Η εικόνα γύρω από την οποία σχεδιάστηκε το πρόγραμμα, είναι η εικόνα του Ένθρονου Χριστού, του 17^ο αιώνα. Πρόκειται για εικόνα που βρισκόταν στην Εκκλησία του Αγίου Ρωμανού, στο χωριό Βουνό, που ζούσαν παλαιότερα Μαρωνίτες που προέρχονταν αρχικά από το Χατσήτ του Λιβάνου (Φοραδάρης, 2006). Ο Χριστός στην εικόνα παρουσιάζεται ένθρονος, σε ένα εντυπωσιακά διακοσμημένο θρόνο, να κρατά στα χέρια του Ευαγγέλιο. Οι Αρχάγγελοι Γαβριήλ και Μιχαήλ, βρίσκονται γονυπετείς, σε δύο κιονίσκους διακοσμημένους με πρόσωπα λεόντων, στραμμένοι προς τον Κύριο. Οι Προφήτες Δαυίδ και Σολομών, εικονίζονται στα πόδια του θρόνου. Δεξιά του φωτοστέφανου του Χριστού, υπάρχει μια επιγραφή στα αραβικά, που δεν την έγραψε ο αγιογράφος. Η επιγραφή αναφέρει ότι: «ένας Λιβανέζος μοναχός, ένας Αμερικανός και ο Επισκοπικός Βικάριος, ήταν στον χώρο εκεί, τον Σεπτέμβριο του 1881, τη μέρα του πολιούχου Αγίου, του Αγίου Ρωμανού» (Σκορδή, 2019, σ. 120-121). Αυτή η επιγραφή αποτέλεσε και ένα από «μυστικά» της εικόνας, στην προσπάθεια να δημιουργηθεί ενδιαφέρον από τα παιδιά.

Η εικόνα αποτελεί έργο του ορθόδοξου αγιογράφου, Πατέρα Αντωνίου, έργα του οποίου έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά και βρίσκονται σε ναούς και στο Βυζαντινό Μουσείο στη Λευκωσία. Χαρακτηριστικά της εικόνας όπως «τα σκούρα χαρακτηριστικά της μορφής του Χριστού, τα ενδύματα που σχεδιάστηκαν με τεχνική «sgraffito», και το φωτοστέφανο με τον εγχάρακτο

σταυρό» παραπέμπουν στα ζωγραφικά χαρακτηριστικά του Πατέρα Αντωνίου (Σκορδή, 2019, σ. 121). Τρεις εικόνες από την Κυθρέα και συγκεκριμένα από την Εκκλησία του Αγίου Ρωμανού, είναι του ίδιου αγιογράφου. Δύο από αυτές, φέρουν επιγραφές στα αραβικά και αποτελούν μοναδική ιστορική πηγή καθώς δίνουν στοιχεία για σταθερή παρουσία του Λιβανέζικου κλήρου στο νησί και τη χρήση της αραβικής γλώσσας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (Σκορδή, 2019, σ. 77).

Η επιλογή της εικόνας έγινε μετά από μελέτη των αρχαίων εικόνων που βρίσκονται στη μια αίθουσα του μουσείου και είναι όλες από τις κατεχόμενες εκκλησίες των Μαρωνιτών. Με την καθοδήγηση της υπεύθυνης του μουσείου, επιλέγηκε εικόνα που μπορούσε να αντιστοιχιστεί με το αναλυτικό πρόγραμμα τόσο των Θρησκευτικών όσο και της Ιστορίας.

Οι στόχοι του προγράμματος είναι τα παιδιά:

1. Να γνωρίσουν και να μάθουν να παρατηρούν τις θρησκευτικές εικόνες
2. Να τις περιγράφουν χρησιμοποιώντας το απαραίτητο λεξιλόγιο
3. Να αντιληφθούν ότι οι εικόνες έγιναν στο παρελθόν
4. Να κάνουν υποθέσεις και να αντλούν στοιχεία για το παρελθόν
5. Να προσεγγίσουν τη διαχρονικότητα των εικόνων και τη συμβολή τους στη δημιουργία θρησκευτικής ταυτότητας
6. Να εκφράσουν τα συναισθήματά τους
7. Να διαπιστώσουν την αξία και τον ρόλο του Μουσείου

Ο σχεδιασμός του προγράμματος βασίστηκε στις ενεργητικές θεωρίες της μάθησης που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο και δομήθηκε με βάση το πλαίσιο των ΓΜΑ (Generic Learning Outcomes), «ένα εννοιολογικό πλαίσιο που καταρτίστηκε με σκοπό την περιγραφή, μέτρηση και κατάδειξη της συμβολής των μουσείων, των βιβλιοθηκών και των αρχείων στη μάθηση» (Dodd and Jones, 2009). Το εννοιολογικό αυτό πλαίσιο, αντικατοπτρίζει μια ευρεία προσέγγιση στη μάθηση και το επίκεντρο είναι τα μαθησιακά αποτελέσματα και η αξιολόγηση (Pettersson, 2018). Αποτυπώνει το εύρος της μαθησιακής εμπειρίας των επισκεπτών στους πολιτιστικούς χώρους (Hooper-Greenhill, 2007, σ. 42). Οργανώνεται σε πέντε κατηγορίες ή θέματα ή παραμέτρους ή τομείς, όπως αναφέρονται στη βιβλιογραφία

και που είναι εξίσου σημαντικά και κάποιες φορές αλληλοσυμπληρώνονται. Η οργάνωση γίνεται ως ακολούθως:

- Γνώση και Κατανόηση – Η κατηγορία περιλαμβάνει την εκμάθηση γεγονότων ή πληροφοριών και την εμβάθυνση της κατανόησης βρίσκοντας το βαθύτερο νόημα. Η γνώση μπορεί να αποκτηθεί με μια πλειάδα τρόπων, όπως η ανάγνωση, η ακρόαση, ο διάλογος και οδηγεί στη κατανόηση όταν συνδεθεί από τον εκπαιδευόμενο με αυτό που ήδη γνωρίζει.
- Δεξιότητες – Η κατηγορία των δεξιοτήτων περιλαμβάνει την τεχνογνωσία, το να ξέρεις δηλαδή πώς να κάνεις κάτι, καθώς και την ανάπτυξη δεξιοτήτων για να μπορείς να κάνεις νέα πράγματα. Περιλαμβάνει διανοητικές δεξιότητες, κοινωνικές δεξιότητες, δεξιότητες επικοινωνίας, σωματικές δεξιότητες και δεξιότητες διαχείρισης πληροφοριών. Η χρήση της φαντασίας μπορεί να θεωρηθεί δεξιότητα, ειδικά σε σχέση με την ενσυναίσθηση και τη δημιουργικότητα.
- Νοοτροπίες και Αξίες – Η κατηγορία περιλαμβάνει συναισθήματα, αντιλήψεις, απόψεις για τον εαυτό μας ή στάσεις απέναντι σε άλλα άτομα ή έναν οργανισμό, αυξημένη ικανότητα για ανεκτικότητα και ενσυναίσθηση, αυξημένα κίνητρα, καθώς και στάσεις απέναντι σε μια εμπειρία. Καθώς προσλαμβάνονται νέες πληροφορίες, αναπτύσσονται και στάσεις απέναντι σε αυτές και συμβάλλουν στη διαμόρφωση αξιών.
- Δημιουργικότητα, Έμπνευση, Ευχαρίστηση – Η κατηγορία περιλαμβάνει τη διασκέδαση, το αίσθημα της ευτυχίας, την ψυχαγωγία, τη διάθεση για δημιουργία, την έμπνευση για καινοτομία. Όπου μπορεί να προσφερθεί εξερεύνηση και πειραματισμός, μπορεί να προκύψει δημιουργικότητα, έμπνευση και απόλαυση.
- Δράση, Συμπεριφορά, Πρόοδος – Η κατηγορία περιλαμβάνει αυτά που οι άνθρωποι κάνουν, σκοπεύουν να κάνουν, καθώς και αλλαγές στη συμπεριφορά των ανθρώπων, ως αποτέλεσμα της μαθησιακής εμπειρίας. (Pettersson, 2018, σ. 5-6; Hooper-Greenhill, 2007, σ. 53-56)

Με τα ΓΜΑ, η μελέτη, μέτρηση, και καταγραφή της μάθησης στα μουσεία, γίνεται εφικτή (Ντίνου, 2019, σ. 68). Στην περίπτωση του Μουσείου Εκπαιδευτικού Προγράμματος «Ταξιδιώτες στον χρόνο - Γνωριμία με τις εικόνες», το εννοιολογικό πλαίσιο των ΓΜΑ, χρησιμοποιήθηκε και για τον σχεδιασμό του προγράμματος.

Οι δραστηριότητες του αντιστοιχίστηκαν στις πέντε μαθησιακές παραμέτρους των ΓΜΑ: Γνώση - κατανόηση, δεξιότητες, νοοτροπίες - αξίες, ευχαρίστηση - έμπνευση - δημιουργικότητα, δράση - συμπεριφορά - πρόοδος. Συγκεκριμένα στον πιο κάτω Πίνακα, γίνεται αντιστοίχιση με τις δραστηριότητες του εκπαιδευτικού προγράμματος:

Πίνακας 3: Αντιστοίχιση μαθησιακών παραμέτρων των ΓΜΑ με δραστηριότητες του Μουσείοεκπαιδευτικού Προγράμματος «Ταξιδιώτες στον Χρόνο- Γνωριμία με τις εικόνες»

Γνώση - Κατανόηση	<ul style="list-style-type: none"> • Συζήτηση προϋπάρχουσας γνώσης για τις εικόνες και για ιστορικά στοιχεία που αφορούν την Ιστορία των Μαρωνιτών (άφιξη Μαρωνιτών, τρόπος ζωής, πίστη) • Εντοπισμός στοιχείων των εικόνων • Χρήση ορθού λεξιλογίου για την περιγραφή των εικόνων • Δημιουργία νοημάτων γύρω από τις θρησκευτικές εικόνες • Ανάκληση γνώσεων που αφορούν τις εκκλησίες ως χώρους θρησκευτικής λατρείας και τις θρησκευτικές τελετουργίες των Μαρωνιτών, αλλά και εμπλουτισμός τους • Επαφή με τη διαθεματικότητα της προσέγγισης του προγράμματος • Κατανόηση της αξίας και της λειτουργίας του μουσείου
Δεξιότητες	<ul style="list-style-type: none"> • Διαχείριση και αξιολόγηση των πληροφοριών για τις εικόνες και το ιστορικό περιβάλλον το οποίο δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν • Συμμετοχή σε ομαδική συζήτηση • Ανάπτυξη κριτικής σκέψης σε ανοιχτού τύπου ερωτήσεις • Αναγνώριση συναισθημάτων και συζήτηση
Νοοτροπίες - Αξίες	<ul style="list-style-type: none"> • Συναισθηματική σύνδεση με την εικόνα • Απόκτηση αίσθησης του ανήκειν • Καλλιέργεια θρησκευτικής ταυτότητας • Εκτίμηση της αξίας των θρησκευτικών εικόνων • Ανάπτυξη ενσυναίσθησης και εκτίμησης προς τους ανθρώπους • Ανάπτυξη θετικής στάσης απέναντι στο μουσείο
Δημιουργικότητα Έμπνευση Ευχαρίστηση	<ul style="list-style-type: none"> • Κίνηση στον χώρο του μουσείου (Ταξιδογραμμή) • Δραματοποίηση • Δημιουργία λεζάντων
Δράση	<ul style="list-style-type: none"> • Ανάπτυξη συνεργασίας κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων
Συμπεριφορά	<ul style="list-style-type: none"> • Ανταλλαγή προσωπικών ιστοριών, απόψεων και εμπειριών από την επίσκεψη στο μουσείο
Πρόοδος	

Δημιουργήθηκε Οδηγός Εκπαιδευτικού, με αναλυτική παρουσίαση του προγράμματος, καθώς και Φύλλα Εργασιών (Βλέπε παράρτημα Α και Β). Τα Φύλλα Εργασίας είναι συχνά μέρος των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο εφαρμογής της ανακαλυπτικής μεθόδου, με στόχο τη δραστηριοποίηση των παιδιών και την παροχή ευκαιριών για συνεργασία και αλληλεπίδραση (Νικονάκου, 2015; Χατζημαρκάκη και Σηφάκη, 2019). Ετοιμάστηκε επίσης ένας μεγάλος χάρτης και κομμάτια από πλαστικό, που ενώνοντας τα δημιουργείται η «ταξιδιογραμμή».

Η εφαρμογή του προγράμματος, έγινε με μαθητές και μαθήτριες της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Αγίου Μάρωνα και εφαρμόστηκε από εμένα (Βλέπε παράρτημα Γ). Πρόκειται για μια ομάδα δώδεκα παιδιών με πολυπολιτισμική σύνθεση. Πριν την εφαρμογή του προγράμματος, έγινε κατάθεση της όλης ερευνητικής πρότασης και όλων των ερευνητικών εργαλείων στο Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης, για εξασφάλιση της απαραίτητης έγκρισης για καταλληλότητα του προγράμματος. Τελική άδεια για εφαρμογή και υλοποίηση, παραχωρήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας. Συγκαταθέσεις για συμμετοχή στο πρόγραμμα δόθηκαν από τους γονείς των παιδιών.

Η μέθοδος συλλογής δεδομένων ήταν η μη συμμετοχική άμεση παρατήρηση (Jemielniak and Ciesielska, 2018 σ. 44). Η παρατήρηση είναι ένα σημαντικό εργαλείο για τη συγκέντρωση δεδομένων και στηρίζεται στον σκοπό της έρευνας (Creswell, 2013, σ. 166-167). Ο παρατηρητής έπαιρνε σημειώσεις από μακριά (nonparticipating observer), σε ένα συμφωνημένο έντυπο και πρωτόκολλο με βάση τα ΓΜΑ. Η παρατήρηση ήταν δομημένη, με την έννοια του προσδιορισμού από πριν των υπό καταγραφή συμπεριφορών (Nelson and Cohn, 2015 σ. 30). Στο έντυπο παρατήρησης, ο παρατηρητής καταγράφει κατά λέξη, αφού προσδιορίζει τον ομιλητή (Baker, 2006, σ. 183-184). Η καταγραφή των απαντήσεων και αντιδράσεων ενισχύθηκε και από τη βιντεογράφιση του εκπαιδευτικού προγράμματος. Έγινε επίσης χρήση ερωτηματολογίου για περεταίρω αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του προγράμματος.

Το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε τρεις φάσεις. Η μια φάση πραγματοποιήθηκε πριν από την επίσκεψη, η άλλη φάση εξελίχτηκε κατά τη διάρκεια της επίσκεψης και η τελευταία φάση πραγματοποιήθηκε μετά την επίσκεψη στο Μουσείο.

3.2 Πριν από την επίσκεψη - Προετοιμασία στην Τάξη

Η πρώτη φάση υλοποιήθηκε στο σχολείο. Η διάρκεια αυτής της φάσης ήταν προγραμματισμένη για μια διδακτική περίοδο, αλλά τελικά κράτησε δύο, λόγω του ενδιαφέροντος και της συζήτησης που αναπτύχθηκε. Στα παιδιά δόθηκε το Φύλλο Εργασίας 1 (βλέπε παράρτημα Γ) και ήρθαν σε επαφή με φωτογραφία ενός πίνακα ζωγραφικής που βρίσκεται στο Ε.Μ.Α.Μ.Κ. Ο πίνακας απεικονίζει την άφιξη των Μαρωνιτών στην Κύπρο, σε ένα πολυσύνθετο σκηνικό, γεμάτο συμβολισμούς. Τα παιδιά καλούνται να περιγράψουν τον πίνακα, χρησιμοποιώντας βοηθητικό λεξιλόγιο. Μέσα από τη συζήτηση επιδιώκεται να ενεργοποιηθούν προϋπάρχουσες γνώσεις σχετικά με ερωτήματα όπως:

- Πότε ήρθαν οι Μαρωνίτες στην Κύπρο;
- Από πού;
- Γιατί ήρθαν;
- Τι μετέφεραν μαζί τους;
- Πού ζούσαν;
- Πώς ζούσαν;

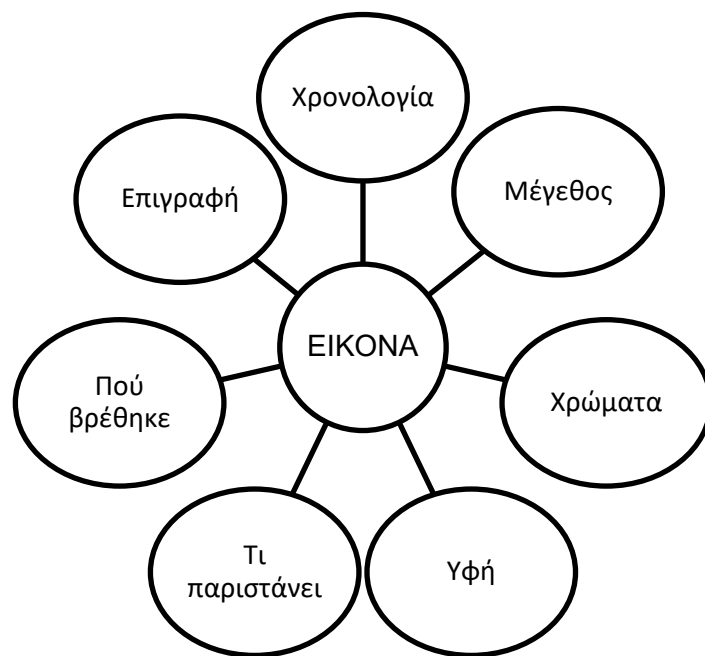
Στο σημείο αυτό τα παιδιά στήνουν την «ταξιδιογραμμή» του χρόνου συνδέοντας αιώνες και γεγονότα.

Το σπάραγμα τοιχογραφίας που βρέθηκε στον κατεχόμενο Κορμακίτη, θυμίζει στα παιδιά την έννοια μουσείο. Με αφορμή αυτό, γίνεται συζήτηση για τον ρόλο ενός μουσείου στη φύλαξη και συντήρηση των εκθεμάτων. Στο τέλος του μαθήματος δίνεται η εικόνα του Ένθρονου Χριστού, που αποτελεί και το σημείο αναφοράς του Εκπαιδευτικού Προγράμματος στο Ε.Μ.Α.Μ.Κ. Από την εικόνα λείπει το Ευαγγέλιο. Τίθεται στα παιδιά το ερώτημα, τι να κρατά ο Χριστός; Με τη δραστηριότητα αυτή τα παιδιά ένιωσαν ότι είχαν μια αποστολή, να πάνε στο μουσείο και να ανακαλύψουν τι κρατούσε ο Χριστός.

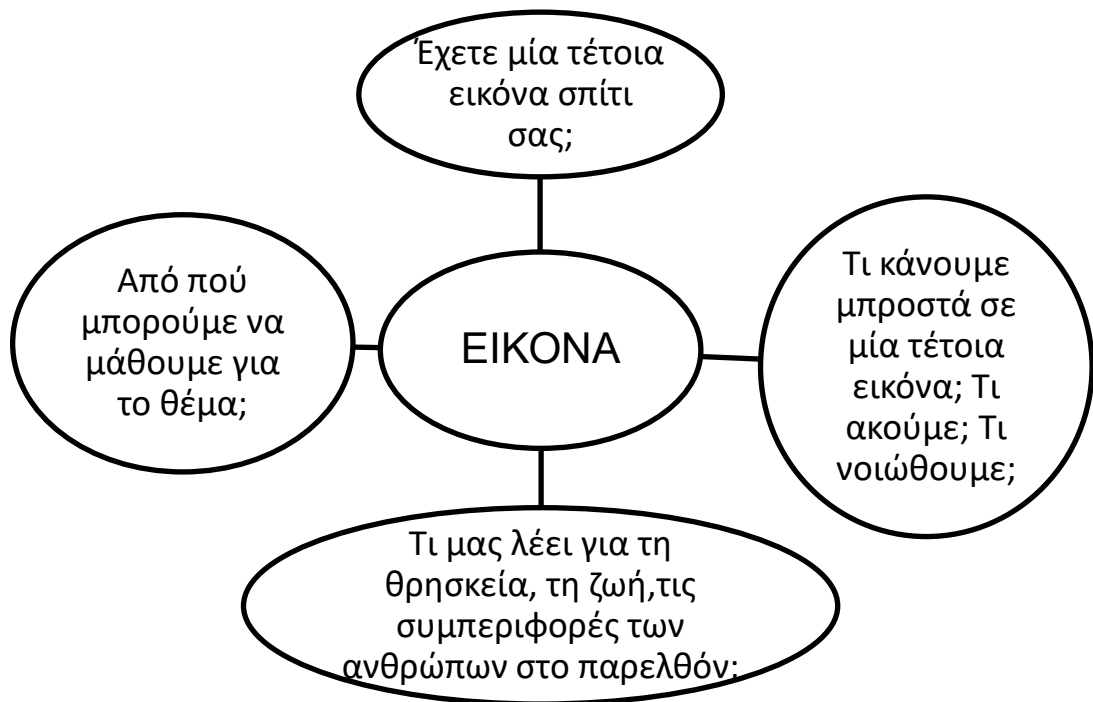
3.3 Στο Μουσείο

Στην επίσκεψη στο Μουσείο, δόθηκαν βασικές οδηγίες για τη χρήση του χώρου και έγινε μια πρώτη γνωριμία με τον χώρο. Στη συνέχεια, η αφόρμηση, δόθηκε μπροστά από τον πίνακα ζωγραφικής που είχαν περιγράψει στην τάξη και που απεικονίζει την Άφιξη των Μαρωνιτών στην Κύπρο. Ακολούθως, τα παιδιά έστησαν την «ταξιδιογραμμή» και μπήκαν στην αίθουσα του Μουσείου όπου θα διεξαγόταν το πρόγραμμα και εκεί ανακαλύψαν την εικόνα του Ένθρονου Χριστού και ότι στα χέρια του κρατούσε ένα Ευαγγέλιο.

Για την εφαρμογή του προγράμματος, χρησιμοποιήθηκαν διάφορες ερωτήσεις κλειστού και ανοιχτού τύπου, η ελεύθερη συζήτηση, προβληματισμός και δραματοποίηση. Η προσέγγιση, βασίστηκε ακόμη στη θεωρία ότι η διερεύνηση των στοιχείων ενός αντικειμένου, στην περίπτωση εδώ μιας εκκλησιαστικής εικόνας, ξεκινά από τα στοιχεία που μπορούν να γίνουν αντιληπτά μέσω των αισθήσεων (Νικονάνου, 2015, σ. 60). Από μελέτη διάφορων μεθοδολογιών, επιλέχθηκε το μοντέλο των Hooper-Greenhill (Νικονάνου, 2015, σ. 61). Βασική αρχή είναι η προσέγγιση μέσα από τον προσδιορισμό των φυσικών χαρακτηριστικών της εικόνας ως μουσειακού αντικειμένου, με επέκταση την σύνδεση με προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες, σε μια προσπάθεια σύνθεσης υποθέσεων, συμπερασμάτων, ερμηνειών (Νικονάνου, 2015, σ. 61). Οι ερωτήσεις για τα αντικείμενα αποτελούν τη βάση για ανάπτυξη διαλόγου μεταξύ εκθέματος και επισκέπτη και προσβλέπουν στον συνδυασμό της διανοητικής επεξεργασίας και του συναισθήματος που προκαλεί (Νικονάκου, 2015, σ. 63-64). Ο ρόλος του εμπυχωτή είναι εδώ να βοηθά στη σύνδεση των εμπειριών, να αφυπνίζει και να προκαλεί τον αναστοχασμό (Νικονάκου, 2015). Πιο κάτω στα διαγράμματα παρουσιάζονται οι υπό έμφαση ερωτήσεις πρώτα για τα φυσικά χαρακτηριστικά και μετά για την ερμηνεία της εικόνας.

Διάγραμμα 1: Διάγραμμα ερωτήσεων για την προσέγγιση φυσικών χαρακτηριστικών της εικόνας (βασισμένο στο διάγραμμα της Hooper-Greenhill στη Νικονάκου, 2015, σ. 61)

Διάγραμμα 2: Διάγραμμα Ερωτήσεων για την ερμηνεία της εικόνας (βασισμένο στο διάγραμμα της Hooper- Greenhill στη Νικονάκου, 2015, σ. 61)

Για την επίτευξη του πρώτου και δεύτερου στόχου του προγράμματος: Να γνωρίσουν και να μάθουν να παρατηρούν τις θρησκευτικές εικόνες και να τις περιγράφουν χρησιμοποιώντας το απαραίτητο λεξιλόγιο, αξιοποιήθηκαν ερωτήσεις όπως:

- Τι απεικονίζει η εικόνα; Πώς λέγεται αυτή η εικόνα; Ποιος την έφτιαξε; Πόσο μεγάλη είναι; Από τι είναι φτιαγμένη; Ελάτε να περιγράψουμε τα ρούχα Του. Σκεφτείτε τα ρούχα που φοράμε σήμερα σε τι μοιάζουν σε τι διαφέρουν; Τι έχει στο κεφάλι; Με τι χρώμα απεικονίζεται το φωτοστέφανο; Ποια είναι τα κυρίαρχα χρώματα; Τι άλλο βλέπετε στην εικόνα;

Για να αντιληφθούν ότι η εικόνα έγινε στο παρελθόν αλλά και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους (τρίτος και έκτος στόχος του προγράμματος), χρησιμοποιήθηκε η «ταξιδιογραμμή», ο μεγάλος χάρτης, η σύγκριση με πιο σύγχρονες εικόνες του μουσείου και ερωτήσεις όπως:

- Πού έχετε δει τέτοιες εικόνες; Πώς τις χρησιμοποιούμε εμείς σήμερα; Πώς τότε; Πώς νιώθετε βλέποντας την εικόνα; Πώς νομίζετε ένιωθαν τότε; Η εικόνα βρέθηκε στην Εκκλησία του Αγίου Ρωμανού στο χωριό Βουνό. Βρέστε το

στον χάρτη. Πού φαντάζεστε ήταν τοποθετημένη η εικόνα; Είχε και κάποια άλλη κοντά της. Ποια νομίζετε;

Για τον τέταρτο και πέμπτο στόχο του προγράμματος, που ήταν να κάνουν υποθέσεις και να αντλούν στοιχεία για το παρελθόν, καθώς και να προσεγγίσουν τη διαχρονικότητα των εικόνων και τη συμβολή τους στη δημιουργία θρησκευτικής ταυτότητας, χρησιμοποιήθηκαν tablets, διάφορα εκκλησιαστικά αντικείμενα και ρούχα εποχής για τη δραματοποίηση και ερωτήσεις όπως:

- Η εικόνα κρύβει ένα μυστικό. Εντοπίστε το. Είναι μια επιγραφή. Γιατί δεν μπορούμε να τη διαβάσουμε; Διαβάστε τη μετάφραση από τα Φύλλα Εργασίας. Ποιος την έγραψε; Πώς; Γιατί; Τι συνέβαινε στην Κύπρο τότε στην εποχή της Τουρκοκρατίας; Τι λέτε να έγινε; Ελάτε να δραματοποιήσουμε τη σκηνή. Τι νομίζετε χρειαζόμαστε; Ποιο το σκηνικό; Ποιο το σενάριο;

Για τον έβδομο στόχο που ήταν να διαπιστώσουν την αξία και τον ρόλο του Μουσείου, αλλά για την καταγραφή της αποτίμησης δεδομένων και από την πλευρά των μαθητών, χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο βασισμένο πάνω στα ΓΜΑ.

3.4 Μετά το Μουσείο

Η φάση αυτή ακολούθησε την επίσκεψη στο Μουσείο και πήρε μια διδακτική περίοδο. Σκοπός ήταν η συζήτηση της επίσκεψης στο Μουσείο και η εμπέδωση κάποιων εννοιών. Ενδεικτικά ερωτήματα και δράσεις:

- Πού πήγαμε; Πώς θα ορίζατε το μουσείο; Τι σας έκανε εντύπωση;
- Μπορείτε να ξεχωρίσετε τις αγιογραφίες του πατέρα Αντωνίου; (Τα παιδιά πήραν διάφορες εικόνες σε φάκελο και προσπάθησαν να ξεχωρίσουν άλλα έργα του αγιογράφου).
- Τι μάθαμε; Τι μαρτυρά η εικόνα; Ποιες ήταν οι συνθήκες για τους Μαρωνίτες την περίοδο της Τουρκοκρατίας;
- Από πού αλλού μπορούμε να μάθουμε για την εποχή που συνδέεται με την εικόνα;
- Μπορείτε να γράψετε μια λεζάντα που να συνοδεύει την εικόνα;

3.5 Παρουσίαση Ερωτηματολογίου

Για περαιτέρω διερεύνηση των απόψεων των συμμετεχόντων, ζητήθηκε η συμπλήρωση ενός σύντομου ερωτηματολογίου (Βλέπε παράρτημα Ε), δομημένο

σύμφωνα με τις κατηγορίες των ΓΜΑ, το οποίο περιλάμβανε ανοικτού και κλειστού τύπου ερωτήσεις (Ντίνου, 2019). Πιο κάτω επεξηγούνται τα ερωτήματα.

1. *Ανακάλυψες νέες πληροφορίες από την επίσκεψή σου στο Μουσείο;* Με αυτή την ερώτηση, επιδιώκεται, τα παιδιά να δηλώσουν σε ποιο βαθμό έχουν κατακτήσει νέες πληροφορίες και να αναφέρουν ενδεικτικά κάποιες.
2. *Έμαθες να κοιτάς τις εικόνες με διαφορετικό τρόπο;* Η ερώτηση αποσκοπεί στη διερεύνηση του βαθμού αλλαγής στη στάση των παιδιών απέναντι στις εκκλησιαστικές εικόνες και περιγραφή της όποιας αλλαγής.
3. *Χρησιμοποίησες κάποια δεξιότητα κατά τη διάρκεια της επίσκεψης; Π.χ ανάγνωση, παρατήρηση, κριτική σκέψη...* Η ερώτηση στοχεύει στην αναγνώριση κάποιας δεξιότητας που χρησιμοποίησαν τα παιδιά, στη δήλωση του βαθμού συμφωνίας ή διαφωνίας και στην καταγραφή της δεξιότητας.
4. *Σημείωσε την ορθή πρόταση. «Οι εικόνες στο Μουσείο αποτελούν μόνο αντικείμενο λατρείας», «Οι εικόνες στο Μουσείο μπορούν να δώσουν στοιχεία για τη ζωή, τον τρόπο λατρείας των Μαρωνιτών στο παρελθόν».* Στη συνέχεια δίνονται δύο προτάσεις και τα παιδιά καλούνται να δηλώσουν την ορθή, δείχνοντας έτσι τον βαθμό κατανόησης των γνώσεων που προσέφερε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα.
5. *Η επίσκεψη στο Μουσείο ήταν α. Ενδιαφέρουσα β. Διασκεδαστική.* Σε μια αποτίμηση της αξίας της επίσκεψης στο Μουσείο, προβαίνει η πέμπτη ερώτηση, ζητώντας από τα παιδιά να δηλώσουν αν βρήκαν ενδιαφέρουσα την επίσκεψη στο Μουσείο και με ποιο τρόπο. Επιπρόσθετα ζητά να δηλώσουν αν βρήκαν την επίσκεψη διασκεδαστική και με ποιο τρόπο.
6. *Θα ήθελες να ξανάρθεις στο Μουσείο;* Η ερώτηση διερευνά τόσο την αξία της επίσκεψης και τον βαθμό που η συγκεκριμένη επίσκεψη μπορεί να επηρεάσει συμπεριφορά στο μέλλον με την έκφραση ή όχι της επιθυμίας να επισκεφτεί κάποιος ξανά το μουσείο.
7. *Δώσε ένα τίτλο για την εμπειρία- επίσκεψη στο Μουσείο.* Με τη δημιουργική τούτη συγγραφή ονοματικής φράσης ή πρότασης για την επίσκεψη στο Μουσείο επιδιώκεται η περιγραφική έκφραση της εμπειρίας από την επίσκεψη και την εφαρμογή του προγράμματος.

Κεφάλαιο 4

4.1 Αποτελέσματα

Οι αντιδράσεις των παιδιών καταγράφηκαν από τον παρατηρητή, και επιβεβαιώθηκαν και συμπληρώθηκαν από την παρακολούθηση της βιντεογράφησης του εκπαιδευτικού προγράμματος. Δεδομένα πάρθηκαν και από τα ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν τα παιδιά καθώς και από αξιολόγηση της δημιουργικής τους εργασίας στη φάση μετά την επίσκεψη.

Τα παιδιά έδειξαν ενδιαφέρον καθώς ήταν η πρώτη φορά που επισκέπτονταν τον χώρο και εξέφρασαν επιθυμία να τον ξαναεπισκεφτούν. Η απάντηση στο ερευνητικό ερώτημα είναι πώς μέσα από μια οργανωμένη προσπάθεια που παίρνει τη μορφή ενός εκπαιδευτικού μουσειακού προγράμματος, ειδικά σχεδιασμένου και εστιασμένου σε ένα από τα αντικείμενα του μουσείου, συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων του σχολείου, αλλά και του μουσείου καθώς το «ζωντανεύει». Η παράθεση των αποτελεσμάτων θα γίνει σε σχέση με τις κατηγορίες των ΓΜΑ.

4.2 Γνώση και κατανόηση

Κατά την εφαρμογή του προγράμματος, έγινε αξιοποίηση των προηγούμενων γνώσεων και με ευκολία τα παιδιά ανταποκρίθηκαν στις ανάγκες των δραστηριοτήτων του προγράμματος. Μπόρεσαν να ανακαλέσουν ιστορικά στοιχεία που αφορούν την Ιστορία των Μαρωνιτών στην Κύπρο, με τη χρήση βοηθητικού λεξιλογίου και πηγών. Οι γνώσεις επίσης που αφορούν τη χρήση εκκλησιαστικών εικόνων και τα χαρακτηριστικά της βυζαντινής αιογραφίας, ενεργοποιήθηκαν. Ενδεικτικές απαντήσεις είναι οι ακόλουθες: *«Οι Μαρωνίτες ήρθαν στην Κύπρο σε διάφορες χρονολογίες...έζησαν κυρίως στην οροσειρά του Πενταδακτύλου αλλά και σε όλη την Κύπρο... είχαν πολλά χωριά»...ήρθαν τον 8^ο αιώνα...έφεραν μαζί τους την πίστη τους, τους Αγίους τους».*

Στην περιγραφή της εικόνας, τα παιδιά χρησιμοποίησαν σχετικό λεξιλόγιο που ανακάλεσαν ή που βρήκαν στα φύλλα εργασίας, όπως *«ο Χριστός κάθεται στον θρόνο του», «φορεί χιτώνα και κρατεί Ευαγγέλιο», «φέρει φωτοστέφανο που είναι χρυσό», «είναι σοβαρός», «έχει χρώμα χρυσό και πορφυρό» «η εικόνα είναι φτιαγμένη από ξύλο», «είναι αιογραφία του 17^{ου} αιώνα», «βλέπω πίσω του δύο αγγέλους» (εισάγεται η λέξη γονυπετείς), «βλέπω και δύο βασιλιάδες» (εισάγεται η λέξη προφήτες), «έχει και Λέοντες». Κατά τη διάρκεια της συζήτησης το λεξιλόγιο ενισχύθηκε με λέξεις όπως: προφήτες, γονυπετείς, ανάγλυφο, εγχάρακτο, κιονίσκοι.*

Τα παιδιά έκαναν συσχετισμούς για τη χρήση της εικόνας τότε και σήμερα δημιουργώντας νοήματα και πλαισιώνοντας την εικόνα με γεωγραφικό και ιστορικό πλαίσιο. Με αυτό τον τρόπο ήρθαν σε επαφή με τη διαθεματικότητα του προγράμματος που καταφέρνει μέσα από τις δραστηριότητες του, να ενώσει τα γνωστικά αντικείμενα των Θρησκευτικών και της Ιστορίας. *«Βλέπουμε τέτοιες εικόνες στην εκκλησία, στο σπίτι, εγώ έχω τον Άγιο Σιάρπελ», «έχει τέτοιες εικόνες στο βιβλίο των θρησκευτικών», «μοιάζει με εικόνα από τη δική μας εκκλησία» (παιδί που αναφέρεται σε ορθόδοξο ναό), «προσεύχονταν και τότε, έκαναν λειτουργία», «ήταν την περίοδο της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο», «είχαν και τότε καλεσμένους στην εκκλησία, ήρθαν από τον Λίβανο, όπως και σήμερα».*

Τα παιδιά κινήθηκαν με άνεση και θετική διάθεση στις δραστηριότητες. Όλα τα παιδιά συμφωνήσαν ότι ανακάλυψαν νέες πληροφορίες. Απαντώντας στην πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου, καταγράφουν ως νέα γνώση τα πιο κάτω:

Παιδί 1	«Ανακάλυψα πώς μόνο από μια εικόνα μπορείς να βρεις και άλλες πληροφορίες που δεν τις προσέχεις από την πρώτη ματιά».
Παιδί 2	«Ανακάλυψα πολλά μυστικά για τις παλιές εικόνες»
Παιδί 3	«Ανακάλυψα πληροφορίες που δεν τις ήξερα και με έβαλαν σε σκέψη. Θέλω να μάθω και άλλα»
Παιδί 4	«Ανακάλυψα ότι κάποιες φορές έγραφαν επιγραφές στις εικόνες και ότι αυτές λεν κάτι»
Παιδί 5	«Έμαθα τι σημαίνουν τα γράμματα στο Φωτοστέφανο, το μυστικό που έκρυβε το Ευαγγέλιο και τι σημαίνουν αυτά που έγραψε ο μοναχός πάνω στην επιγραφή τον 19 ^ο αιώνα.
Παιδί 6	«Έμαθα πώς ζούσαν παλιά οι Μαρωνίτες στην Κύπρο»

Στη δεύτερη ερώτηση του ερωτηματολογίου, επτά παιδιά συμφώνησαν πλήρως και τέσσερα μάλλον συμφώνησαν, πώς έμαθαν να κοιτούν τις εικόνες με διαφορετικό τρόπο. Έδωσαν ενδεικτικά τις πιο κάτω απαντήσεις στην ανοιχτού τύπου ερώτηση:

Παιδί 1	«Έμαθα να προβληματίζομαι και να σκέφτομαι τι άραγε γινόταν στα παλιά τα χρόνια και τι έκαναν τότε οι άνθρωποι»
Παιδί 2	«Έμαθα να μελετώ καλά τις εικόνες»
Παιδί 3	«Έμαθα πώς πρέπει να πιστεύουμε στον Θεό»
Παιδί 4	«Έμαθα ότι υπάρχουν μυστικά- συμβολισμοί στις εικόνες»
Παιδί 5	«Έμαθα να παρατηρώ με τα μάτια για βαθιά νοήματα. Όχι μόνο τι δείχνει»
Παιδί 6	«Έμαθα να κοιτώ όχι μόνο τα πρόσωπα σε μια αγιογραφία αλλά και τα χρώματα και τα σύμβολα»

4.3 Δεξιότητες

Κατά τη διάρκεια του προγράμματος, δόθηκε η ευκαιρία στα παιδιά να συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες που η υλοποίησή τους απαιτούσε δεξιότητες όπως η

παρατήρηση, η ανάγνωση, ο αναστοχασμός, η συζήτηση, η διατύπωση υποθέσεων, ο εντοπισμός και η διαχείριση πληροφοριών, η συνεργασία, η ομαδική εργασία, η επινόηση υποθετικού σεναρίου και η δραματοποίηση. Τα παιδιά άκουγαν προσεχτικά τις οδηγίες και δούλεψαν με προσήλωση. Έχοντας δύο αποστολές, να ανακαλύψουν το μυστικό της εικόνας, το Ευαγγέλιο δηλαδή που κρατούσε ο Χριστός (βλέπε παράρτημα Β2) και την κρυμμένη επιγραφή της εικόνας (βλέπε παράρτημα Β3), ένωσαν περιέργεια και ενεργοποίησαν τη διάθεση για ανακάλυψη. Ενδεικτικός ο ενθουσιασμός όταν το βρήκαν: *«Το βρήκα ...Κάτι γράφει, είναι αραβικά ...Κάτι έχει στα δεξιά ...τι γράφει άραγε;»*

Κινήθηκαν επίσης ορθά, σχηματίζοντας την «ταξιδιογραμμή», κάτι που τους βοήθησε να αντιληφθούν το ταξίδι στον χρόνο. Χρησιμοποίησαν τις φορητές ταμπλέτες για να εστιάσουν στην εικόνα και τη δεξιότητα μελέτης του χάρτη για να εντοπίσουν το χωριό Βουνό, στην οροσειρά του Πενταδακτύλου καθώς και τα σημερινά εναπομείναντα μαρωνίτικα χωριά. Αναγνώρισαν και εξέφρασαν τα δικά τους συναισθήματα απέναντι στην εικόνα: *«νιώθω πίστη», «νιώθω ελπίδα», «νιώθω θαυμασμό, ηρεμία», «νιώθω ότι θέλω να προσευχηθώ», «νιώθω περιέργεια», «αισθάνομαι περηφάνεια που μπορώ και βλέπω αυτή την εικόνα που είναι τόσο παλιά...»*. Έκαναν ακόμη υποθέσεις για τα συναισθήματα των ανθρώπων της εποχής που φτιάχτηκε και χρησιμοποιήθηκε η εικόνα: *«ένιωθαν πίστη», «ένιωθαν ότι ήθελαν να προσευχηθούν», «ένιωθαν λύτρωση», «ένιωθαν ελπίδα για σωτηρία από την καταπίεση», «μπορεί κάποιιοι που δεν ήθελαν την εικόνα να ένιωθαν θυμό»*.

Στην ερώτηση αν χρησιμοποίησαν κάποια δεξιότητα, φάνηκε να υπάρχει μια δυσκολία στην ερμηνεία της έννοιας δεξιότητα, παρόλο που υπήρχαν παραδείγματα στην προσφώνηση. Επτά παιδιά είπαν ότι συμφωνούν, δύο μάλλον συμφωνούν και δύο ούτε συμφωνούν και ούτε διαφωνούν. Τα παιδιά καθόρισαν ως δεξιότητα που χρησιμοποίησαν *«την παρατήρηση...την κριτική σκέψη...τη σκέψη...την ανάγνωση»*.

4.4 Νοοτροπίες – Αξίες

Δόθηκαν ευκαιρίες για ελεύθερη αποτύπωση των συναισθημάτων τους και για ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω στον τομέα των δεξιοτήτων. Τα παιδιά ανέφεραν πώς οι Μαρωνίτες εκείνης της εποχής *«ένιωθαν τα ίδια συναισθήματα με εμάς, πίστη... ελπίδα, συγκίνηση, δέος... ίσως και φόβο», «ο*

μοναχός που έγραψε την επιγραφή *ένιωθε αγωνία*», «ήθελε να αφήσει μαρτυρία ότι ήταν εκεί, μα γιατί έγραφε στην εικόνα; πώς έγραφε;», «γιατί δεν έχει πια Μαρωνίτες εκεί;». Στον χώρο του Μουσείου κατά τη διάρκεια του προγράμματος, ακουγόταν χαμηλόφωνα, ψαλμωδία βοηθώντας και στη συναισθηματική σύνδεση και τη διέγερση των αισθήσεων.

Τα παιδιά εκτίμησαν την αξία των εικόνων παρατηρώντας μάλιστα ότι κάποιες θέλουν «φτιάξιμο», τονίζοντας πώς πιστεύουν ότι πρέπει οι εικόνες να παραμείνουν στο Μουσείο για προστασία. Στάθηκαν με σεβασμό απέναντι στα εκθέματα και κινήθηκαν στον χώρο του Μουσείου ακολουθώντας τους κανόνες που συμφωνήθηκαν.

Η αίσθηση του ανήκειν ενισχύθηκε από την επισήμανση της διαχρονικότητας των εικόνων και τη χρήση τους στις τελετουργίες της εκκλησίας μέχρι και σήμερα ως αντικείμενο ιερό που περιέχει συμβολισμούς.

4.5 Δημιουργικότητα – Έμπνευση - Ευχαρίστηση

Τα παιδιά χρησιμοποίησαν την «ταξιδιογραμμή» με παιγνιώδη τρόπο. Η δημιουργία της τους έδωσε την ευκαιρία να κινηθούν τόσο στον χώρο της τάξης αλλά και στον χώρο του Μουσείου, νιώθοντας ότι πραγματικά ταξίδευαν. Ταυτόχρονα όπως καταγράφηκε από τις αντιδράσεις τους, φαίνεται να βοήθησε στην αντίληψη του χρόνου, λόγω του μεγάλου μήκους που είχε. Ένα παιδί ανέφερε χαρακτηριστικά: *«Οι Μαρωνίτες ήρθαν στην Κύπρο πριν πολλά χρόνια!»*

Στην ερώτηση 5 του ερωτηματολογίου, που ζητούσε να δηλώσουν τον βαθμό που βρήκαν την επίσκεψη ενδιαφέρουσα, όλα τα παιδιά δήλωσαν ότι την βρήκαν πολύ ενδιαφέρουσα. Έδωσαν χαρακτηριστικά τις πιο κάτω απαντήσεις:

- Η επίσκεψη ήταν ενδιαφέρουσα, γιατί έμαθα πολλά πράγματα.
- Επειδή έμαθα νέες γνώσεις.
- Έμαθα καινούρια πράγματα με άλλο τρόπο.
- Ήταν ζωντανό μάθημα!
- Οι εικόνες και γενικά όλο το κτίριο της Αρχιεπισκοπής και του Μουσείου ήταν ενδιαφέρον.
- Ανακαλύψαμε μυστικά των αγιογραφιών.
- Ενδιαφέρον, γιατί είδα τόσο παλιές εικόνες.
- Δε γνώριζα αυτά που έμαθα.

Επιπρόσθετα την επίσκεψη βρήκαν όλα τα παιδιά διασκεδαστική, γιατί το μάθημα έγινε με άλλο τρόπο, ανέφεραν τέσσερα παιδιά και πώς «διασκεδάσαμε καθώς μαθαίναμε». Ξεχώρισαν τη δραστηριότητα της δραματοποίησης, της ομαδικής συνεργασίας για τη δημιουργία του σεναρίου και το γεγονός ότι κάθισαν στο πάτωμα με μαξιλαράκια. Με ενθουσιασμό αναφέρθηκαν και στη χρήση των φορητών ταμπλετών, που τους βοήθησε να εστιάσουν σε λεπτομέρειες της εικόνας. Επιδέξια και εύκολα χρησιμοποίησαν την τεχνολογία, που στο συγκεκριμένο σημείο του προγράμματος, είχε προσθετική αξία καθώς η υπό μελέτη επιγραφή δύσκολα διακρίνεται.

Η δραστηριότητα της δραματοποίησης, έγινε με βάση ένα υποθετικό σενάριο στο οποίο συνέβαλαν όλα τα παιδιά που δούλεψαν ομαδικά και δημιουργικά. Τα παιδιά είχαν στη διάθεσή τους θρησκευτικά αντικείμενα, όπως άμφια, θυμιατό και άλλα ρούχα. Ακούγονταν επίσης ψαλμοί. Το σενάριο που δημιουργήθηκε ήταν το εξής:

Βρισκόμαστε στο χωριό Βουνό, στην οροσειρά του Πενταδακτύλου, στις 4 Σεπτεμβρίου, στο μικρό εκκλησάκι του Αγίου Ρωμανού. Οι πιστοί ετοιμάζονται να κάνουν λιτανεία την εικόνα του Αγίου και μαζί τους είναι και μοναχοί και άλλοι επισκέπτες. Μπροστά στη λιτανεία βρίσκεται ο ιερέας με το παιδί που κρατά το θυμιατό. Ακολουθούν οι πιστοί σε κλίμα κατάνυξης και προσευχής.

Μοίρασαν τους ρόλους και χρησιμοποιώντας τα διαθέσιμα αντικείμενα, πραγματοποίησαν μια λιτανεία, σταματώντας μπροστά στην εικόνα με τον θυμιατό. Ένα παιδί υποδύθηκε τον μοναχό και έκανε πώς έγραφε την επιγραφή στα αραβικά. Κατά τη διάρκεια της δραματοποίησης έδειξαν σοβαρότητα και υποδύθηκαν τους πιστούς, κάνοντας τον σταυρό τους, γονατίζοντας, κρατώντας το ροδάριο, προσκυνώντας την εικόνα.

Στην 7^η ερώτηση του ερωτηματολογίου που ζητούσε να δώσουν ένα τίτλο στην εμπειρία που είχαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, έγραψαν:

- Εκκλησιαστικό Μουσείο...αλλιώς
- Επίσκεψη στα παλιά τα χρόνια
- Μια διαφορετική επίσκεψη
- Μια επίσκεψη στο Μουσείο
- Μια ενδιαφέρουσα εμπειρία
- Μια ενδιαφέρουσα επίσκεψη στο Μουσείο

- Στα μυστικά των αγιογραφιών
- Μαθαίνω στο Μουσείο
- Μαθαίνω τις εικόνες – ταξιδεύω στον χρόνο
- Μια θρησκευτική επίσκεψη

Στη φάση εφαρμογής του προγράμματος μετά το Μουσείο, στην αίθουσα διδασκαλίας, τα παιδιά έγραψαν λεζάντες για να συνοδεύσουν την εικόνα.

Παράδειγμα:

Ένθρονος Χριστός

17^{ος} αιώνας , Έργο του Π. Αντωνίου

Μαρωνίτικη Εκκλησία του Αγίου Ρωμανού στο χωριό Βουνό-Πενταδάκτυλος. Στην εικόνα παρουσιάζεται ο Ένθρονος Χριστός περιτριγυρισμένος από αγγέλους και προφήτες. Διακρίνεται μια επιγραφή στα αραβικά.

Δράση – Συμπεριφορά – Πρόοδος

Τα παιδιά δούλεψαν ατομικά και ομαδικά κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων του προγράμματος. Δόθηκε επίσης έναυσμα για περαιτέρω μελέτη. Στην πρόκληση να βρουν άλλες εικόνες που θεωρούν ότι ήταν κοντά στην εικόνα του Χριστού, ανακαλύπτουν την εικόνα της Παναγίας, που βρίσκεται επίσης, στον χώρο του Μουσείου. Ενδεικτικά πιο κάτω οι αντιδράσεις: «Κοντά στην εικόνα του Χριστού θα πρέπει να ήταν η εικόνα της Παναγίας», «Μοιάζει με αυτή που μελετούμε», «Ναι, σίγουρα αυτή πρέπει να είναι, το γράφει στη λεζάντα».

Στο σημείο αυτό έγινε αναφορά ότι η εικόνα είναι του ίδιου Αγιογράφου, του πατέρα Αντωνίου, που ήταν ένας ορθόδοξος ιερέας που αγιογραφούσε την εποχή εκείνη ...η πληροφορία αυτή τους προβληματίζει, και θέτουν το ερώτημα, πώς ένας ορθόδοξος ιερέας αγιογραφούσε για Μαρωνίτικη Εκκλησία;

Αυτό οδήγησε σε περεταίρω διερεύνηση, στην τάξη, στο μάθημα της ιστορίας, τόσο για τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας όσο και για τις σχέσεις μεταξύ των κατοίκων του νησιού.

Στην ερώτηση αν θα ήθελαν να ξαναέρθουν στο Μουσείο, έντεκα παιδιά δήλωσαν πώς συμφωνούν και ένα πως μάλλον συμφωνά. Ως λόγους έγραψαν πως θέλουν να μάθουν και άλλα για τις εικόνες και τα μυστικά που κρύβουν. Ένα παιδί δήλωσε πως θα ήθελε να πάει ξανά στο Μουσείο, για να προσευχηθεί! Ανάφεραν επίσης πως θα ήθελαν ξαναπάνε με τους γονείς τους.

Κεφάλαιο 5

5.1 Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία σκοπό είχε να διερευνήσει πώς το Ε.Μ.Α.Μ.Κ. μπορεί να συμβάλει στους στόχους του σχολείου κάτω από το πρίσμα των εννοιών, μουσείο, εκπαίδευση και θρησκευτική ταυτότητα στον 21αίωνα. Η σύνδεση του Μουσείου και του σχολείου, επιχειρήθηκε μέσω ενός εκπαιδευτικού προγράμματος με τίτλο «Ταξιδιώτες στον χρόνο – Γνωριμία με τις εικόνες». Το πρόγραμμα στηρίχτηκε σε μια ολιστική αντιμετώπιση της μάθησης μέσα από τους τομείς των ΓΜΑ, τις θεωρίες μάθησης καθώς και τις αρχές που διέπουν τη μουσειοπαιδαγωγική. Το πρόγραμμα είχε ως σαφή προσανατολισμό τη μάθηση που « δεν περιλαμβάνει μόνο την ευφυΐα, περιλαμβάνει τα συναισθήματα, είναι κιναισθητική και λεκτική, είναι βιωματική, μπορεί να έχει βάθος ή να είναι επιφανειακή» (Hooper- Greenhill στο Pettersson, 2018, σ. 9).

Το πρόγραμμα δομήθηκε σε τρεις φάσεις, με την πρώτη φάση να αποτελεί την αφόρμηση του προγράμματος, που πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα διδασκαλίας πριν την επίσκεψη στο Μουσείο. Στη δεύτερη φάση που πραγματοποιήθηκε στο Μουσείο, αξιοποιήθηκαν οι ατομικές και ομαδικές βιωματικές δραστηριότητες που σκοπό είχαν την περιγραφή της εικόνας, τη διατύπωση υποθέσεων, την εκμάθηση νέων πληροφοριών την καλλιέργεια του θρησκευτικού συναισθήματος και τη δημιουργικότητα. Στην τρίτη φάση, που έγινε μετά την επίσκεψη, στην αίθουσα διδασκαλίας, έγινε ανάκληση των γνώσεων που αποκόμισαν τα παιδιά από το Μουσείο και ακολούθησε περεταίρω μελέτη και εργασία πάνω σε ερωτήματα που προέκυψαν.

Η στοχοθέτηση του προγράμματος έγινε με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα για το Μάθημα της Ιστορίας και των Θρησκευτικών, όπως αυτό εφαρμόζεται στο Δημοτικό Αγίου Μάρωνα, αλλά και που θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε σχολείο Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Ο γενικός απολογισμός και των τριών φάσεων του προγράμματος, μετά από τη συλλογή και καταγραφή των δεδομένων (λεκτικών και μη λεκτικών αντιδράσεων) από τον παρατηρητή, από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων και από την αξιολόγηση των δημιουργικών εργασιών των παιδιών, έδειξε ότι η συνεισφορά του προγράμματος στο συναπάντημα σχολείου και μουσείου, ήταν ουσιαστική και επιτυχής. Τα παιδιά γνώρισαν στοιχεία για τις θρησκευτικές εικόνες των Μαρωνιτών και περιέγραψαν την υπό μελέτη εικόνα, με σχετικό λεξιλόγιο. Τοποθετήθηκαν στον χώρο και στον χρόνο και έκαναν υποθέσεις για γεγονότα του παρελθόντος προσεγγίζοντας ταυτόχρονα τη διαχρονικότητα των εικόνων και καλλιεργώντας τη θρησκευτική ταυτότητα χωρίς δογματισμούς. Δόθηκαν επίσης ευκαιρίες για ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και έκφρασης των συναισθημάτων. Απόκτησαν θετική στάση απέναντι στο μουσείο και περιέγραψαν το μάθημα στον χώρο του Μουσείου ως ένα «ζωντανό μάθημα». Μέσα από τα μουσειοεκπαιδευτικά προγράμματα τα τελευταία χρόνια, επιταχύνεται η δημιουργία μιας «θετικής, αξιομνημόνευτης εμπειρίας» (Χατζημαρκάκη, 2019). Αυτή η εμπειρία, έδωσε το έναυσμα για περαιτέρω μελέτη, αφού, δημιούργησε απορίες και κίνησε την περιέργεια. Η μουσειακή γνώση στοχεύει στη συγκίνηση και τη διέγερση των αισθήσεων και επιδίωξή της είναι ακριβώς η πρόκληση της περιέργειας (Ζαφειράκου, 2000, σ. 98).

Η περίπτωση του Ε.Μ.Α.Μ.Κ. παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Είναι η ευκαιρία για να φωτίσει μέσα από τις σύγχρονες λειτουργίες ενός μουσείου, πτυχές της ιστορίας της κοινότητας των Μαρωνιτών, πτυχές της ιστορίας της Κύπρου. Είναι η ευκαιρία να προβληθεί η ιδιαιτερότητα της ταυτότητας των Μαρωνιτών στη βάση ενός σωστού και δημιουργικού διαλόγου, μέσα από την πολιτιστική κληρονομιά. Η ανάγκη το Μουσείο να συνεχίσει να εξελίσσεται και να αναπτύσσει συνεργασίες, όπως αυτή με τα σχολεία, προβάλλει επιτακτική για γίνει “From being about something to being for somebody” (από κάτι για κάποιον πράγματα σε κάτι για κάποιους), (Weil, 1999, σ. 229).

Η σύνδεση του Μουσείου με το σχολείο πρέπει να συνεχίσει και τα προγράμματα να επεκταθούν και σε άλλες εικόνες ή αντικείμενα αλλά και στο ευρύτερο κοινό των

παιδιών Δημοτικής. Μια πρόταση θα ήταν το παρόν πρόγραμμα να εφαρμοστεί και σε άλλα σχολεία και το περιεχόμενό του να προβληθεί από τον ιστοχώρο του Υπουργείου Παιδείας και Αθλητισμού και Νεολαίας.

Βιβλιογραφία - Αρθρογραφία

Abt, J., 2007. The Origins of the Public Museum. *A Companion to Museum Studies*, pp.115–134.

Andre, L., Durksen, T., and Volman, M., 2017. Museums as avenues of learning for children: a decade of research. *Learning Environments Research*, 20(1), pp.47–76.

Baker, L.M., 2006. Observation: A complex research method. *Library Trends*, 55(1), pp.171–189.

Baldo, M., 2004. Managing the value of ecclesiastical heritage The experience of some Italian Dioceses. [online] Available at: <<http://riviste.paviauniversitypress.it/index.php/ea/article/view/1275/1399>>

Gemayel, B., 2008. *The History of the Maronite Community in Cyprus through the Church Birth Register, 1669-1921*. Archbishop of the Maronites of Cyprus.

Brown, K., and Mairesse, F., 2018. The definition of the museum through its social role. *Curator: The Museum Journal*, 61(4), pp.525–539.

Buggeln, G.T., 2012. Museum space and the experience of the sacred. *Material Religion*, 8(1), pp.30–51.

Creswell, J., 2013. *Qualitative Inquiry & Research Design Choosing Among five Approaches*. Sage Publication.

Dobiasova, T., 2022. Analyses on children's museums' readiness. *Hands On! International Association of Children in Museums*.

Dodd, J., and Jones, C., 2009. Τα Γενικά Αποτελέσματα της Μάθησης: ένα εννοιακό πλαίσιο. *επράδια Μουσειολογίας*, 6(11–19).

- Gemayel, N., 2009. The Maronites of Cyprus: A Minority's Cultural Role during the Ottoman Era. In: *The Minorities of Cyprus: Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*, Varnava A. Cambridge Scholars Publishing, pp.136–158.
- Ginsburgh, V., and Mairesse, F., 1997. Defining a museum: Suggestions for an alternative approach. *Museum Management and Curatorship*, 16(1), pp.15–33.
- Halstead, J.M., 1995. Should schools reinforce children's religious identity? *Religious Education*, 90(3–4), pp.360–376.
- Hein G. 2006. Museum Education. In: Sharon Macdonald, ed., *A Companion to Museum Studies*. [online] Blackwell Publishing Ltd.
- Hooper-Greenhill, E., 2007. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London, United Kingdom: Taylor & Francis Ltd.
- Hourani, G., 1997. A Reading of the History of the Maronites of Cyprus from the eighth century to the beginning of the British Rule. *Journal of Maronite Studies*.
- Hourani, G., 2007. *An Abridgment of the History of the Cypriot Maronite Community*.
- Hourani, G., 2009. The Maronites of Cyprus under Ottoman Rule: Demise or Eclipse? In: Varnava A, Coureas N and Marina E, eds., *The Minorities of Cyprus: Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*. Cambridge Scholars Publishing, pp.192–228.
- ICOM International Council of Museums 2017. Code of Ethics . *ICOM International Council of Museums*.
- Jemielniak, D., and Ciesielska, M., 2018. *Qualitative Research in Organization Studies*. Pelgrave MacMillan, pp.33–53.
- Koch, A., Meyer, C., Tillessen, P., Wilke, A., and Wilkens, K., 2011. Museum in context. *Journal of Religion in Europe*, 4(1), pp.71–101.
- Mairesse, F., 2000. Definitions and Missions of Museums. What definitions do museums need. In: *Proceedings of the ICOM Committees' day*. Paris, pp.33–40.
- Miedema, S., 2014. 'Coming out religiously!' Religion, the public sphere, and religious identity formation. *Religious Education*, 109(4), pp.362–377.
- Nelson, A.G., and Cohn, S., 2015. Data collection methods for evaluating museum programs and exhibitions. *Journal of Museum Education*, 40(1), pp.27–36.

- Paturel, S., 2009. Reconstructing the History of the Cypriot Maronites. *Journal of Cyprus Studies*, (15), pp.19–39.
- Pettersson, F., 2018. On the issues of digital competence in educational contexts – a review of literature. *Education and Information Technologies*, 23(3), pp.1005–1021.
- Salguero, B., 2020. Defining the Museum: Struggling with a New Identity. *Curator*, 63(4), pp.591–596.
- Tsoutsouki, C., 2009. Continuity of National Identity and Changing Politics: The case of the Maronite-Cypriots. In: A. Varnava, N. Coureas and M. Elia, eds., *The Minorities of Cyprus: Development Patterns and the Identity of the Internal-Exclusion*. Cambridge Scholars Publishing, pp.192–228.
- Varnava, A., 2002. The Maronite Community of Cyprus Past, present and future. *Al-Mashriq*, 1(2), pp.45–69.
- Weil, E., 1999. From being about something to being for somebody: The ongoing transformation of the American museum. *Daedalus*, 128(3), pp.229-258.
- Βαילוπούλου, Χ., 1996. *Θρησκευτική Αγωγή και αυτονομία παιδιού*. Θεσσαλονίκη, Αθήνα.
- Βαφειάδου, Ε., και Ντίνου, Μ., 2017. Μουσείο και Σχολείο: Επαναπροσδιορίζοντας τη συνεργασία τους στον 21ο αιώνα. Αθήνα.
- Γκαζή, Α., 1999. Από Τις Μούσες Στο Μουσείο. Η Ιστορία Ενός Θεσμού Δια Μέσου Των Αιώνων. *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 70, pp.39–46.
- Γκαζή, Α. και Νούσια, Τ., 2003. *Αρχαιολογία στον ελληνικό χώρο*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Δάλκος, Γ., 2000. *Σχολείο και μουσείο*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Δημητριάδου, Κ., 2016. *Νέοι Προσανατολισμοί της Διδακτικής*. Αθήνα.
- Δραγώνα, Θ., 2007. *Ταυτότητα και Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- Ζαφειράκου, Α., 2000. *Μουσεία και σχολεία*. Αθήνα: Δάρδανος.
- Θεοφιλίδης, Χ., 1987. *Διαθεματική Προσέγγιση Διδασκαλίας*. Λευκωσία: Γρηγόρη.
- Μαυρουδή, Μ., 2022. «Ανοιχτά στο κοινό, προσβάσιμα και χωρίς αποκλεισμούς, τα μουσεία προωθούν την ποικιλομορφία και τη βιωσιμότητα». [online] Available at:

<https://elculture.gr/neos-orismos-gia-to-mouseio-apo-to-icom>,
προσπέλαση 20/3/2022

τελευταία

Μπούνια, Α., 2021. *Από την εκπαίδευση στη μάθηση: Μία σύντομη αναδρομή στην εξέλιξη των αντιλήψεων περί μουσείου και δημιουργίας της γνώσης*. [online] Δελτίο Εκπαιδευτικού προβληματισμού και επικοινωνίας. Available at: <<http://impschool.gr/deltio-site/?p=1442>>

Νάκου, Ε., 2001. *Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, Από τη σκοπιά της θεωρίας του υλικού πολιτισμού, της μουσειολογίας και της μουσειοπαιδαγωγικής*. Αθήνα: Νήσος.

Νικονάνου, Ν., 2015. *Μουσειακή μάθηση και εμπειρία στον 21ο αιώνα*. [online] Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Available at: <http://83.212.175.100/jspui/handle/11419/712>

Ντίνου, Μ., 2019 *Αξιολόγηση της μουσειακής μάθησης: Η εφαρμογή του εργαλείου των Γενικών Μαθησιακών Αποτελεσμάτων στο Μουσείο Παιδείας του Πανεπιστημίου Αθηνών*. Διδακτορική Διατριβή, Εθνικών και Καπποδιστριακών Πανεπιστημίου Αθηνών.

Οικονόμου, Μ., 2003. *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός; Μουσειολογικοί Προβληματισμοί και Ζητήματα*. Αθήνα, Εκδόσεις Κρήτη.

Ορφανίδη, Λ., 2003. *Εισαγωγή στη μουσειολογία*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.

Παπαϊωάννου, Γ., και Στεργιάκη, Α., 2013. *Σχολείο – Μουσείο – Ψηφιακός κόσμος. Σύθεση ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*. Ρόδος:

Πλακωτή, Ε., 2009. Η αξιοποίηση της μουσειακής αγωγής στο μάθημα των Θρησκευτικών,. In: *Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Θεολόγων: Θρησκευτική Εκπαίδευση για το μέλλον. Τόμος 3*.

Σκορδή, Μ., 2019. *Οι Μαρωνίτες της Κύπρου – Ιστορία και Εικονογραφία (16ος - 19ος αιώνας)*. UNESCO.

Φοραδάρης, Ι., 2006. *Η ιστορία των Μαρωνιτών της Κύπρου*. Ίδρυμα Χωρεπισκόπου Ιωάννη Φοραδάρη.

Χατζηλύρας, Α., 2013. *Η Διαχρονική παρουσία της Μαρωνιτοκυριακής Κοινότητας*.

Ενατενίσεις, σ. 88–97.

Χατζηλύρας, Α., 2012. *Η Κυπριακή Δημοκρατία και οι θρησκευτικές ομάδες.* Λευκωσία.

Χατζημαρκάκη, Δ., 2019. *Τα εκπαιδευτικά προγράμματα ως μέσο επικοινωνίας του μουσείου με το μαθητικό κοινό. Ευαισθητοποίηση και συμμετοχή της σχολικής κοινότητας στο χώρο του μουσείου*

Παράρτημα Α

Οδηγός Εκπαιδευτικού

Ταξιδιώτες στον χρόνο

Ένα μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα

Γεωργία Σκορδή Σιαμούτη

Οδηγός Εκπαιδευτικού

Οι Μαρωνίτες

Οι Μαρωνίτες, Χριστιανοί Καθολικοί, ήρθαν στην Κύπρο σε τέσσερα μεταναστευτικά κύματα από τον 8ο μέχρι τον 13^ο αιώνα από τις περιοχές της σημερινής Συρίας και του Λιβάνου (Hourani, 1977). Από ιστορικές πηγές γνωρίζουμε ότι την εποχή του Ερίκου Ι του Λουζιανού (1224) υπήρχαν στην Κύπρο 60 μαρωνίτικα χωριά (Hourani, 1977). Οι Μαρωνίτες εμφανίζονται ως η δεύτερη πιο πολυάριθμη κοινότητα ύστερα από τους Έλληνες της Κύπρου κατά τη διάρκεια της Φραγκοκρατίας (Cirilli, 1898 και Palmieri 1905 στη Hourani, 1977). Ο αριθμός των Μαρωνιτών μέσα από τους αιώνες μειώνεται δραστικά και φτάνει τα τέσσερα χωριά με την έναρξη της Αγγλοκρατίας το 1878.

Με την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας το 1960, η κοινότητα Μαρωνιτών στην Κύπρο αποτελεί μια θρησκευτική ομάδα (Άρθρα 2 και 109 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας). Σύμφωνα μάλιστα με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος του 1960, ανήκει στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, όπως και οι άλλες δύο συνταγματικά αναγνωρισμένες θρησκευτικές ομάδες, οι Αρμένιοι και οι Λατίνοι. Μετά την Τουρκική εισβολή και κατοχή και τα τέσσερα χωριά βρίσκονται στην κατεχόμενη γη. Τα δύο είναι στρατοκρατούμενα και στα άλλα υπάρχουν ακόμη εγκλωβισμένοι. Σήμερα η κοινότητα αριθμεί περίπου 6000 άτομα που βρίσκονται σε όλη την ελεύθερη Κύπρο.

Το Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου

Η Αρχιεπισκοπή Μαρωνιτών Κύπρου ιδρύθηκε το 1316. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας μεταφέρθηκε στον Λίβανο για να επιστρέψει το 1988. Στεγάστηκε σε ιδιόκτητο κτήριο στη Λευκωσία. Τα τελευταία χρόνια η Αρχιεπισκοπή Μαρωνιτών ανακαινίστηκε και σε αυτή την προσπάθεια εντάχθηκε σε αυτήν μουσειακός χώρος με την επωνομασία, Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου που φιλοξενεί εκκλησιαστικά εκθέματα.

«Το Μουσείο αποτελείται από δύο εκθεσιακούς χώρους. Στον πρώτο εκθεσιακό χώρο φιλοξενούνται αρχαία εκκλησιαστικά αντικείμενα (δισκοπότηρα, μήτρα κλπ.) και πορτρέτα όλων των Αρχιεπισκόπων που υπηρέτησαν την Κύπρο καθώς και φωτογραφίες από τα χωριά των Μαρωνιτών. Στον δεύτερο εκθεσιακό χώρο (ο οποίος είναι μεγαλύτερος) φιλοξενούνται οι αρχαίες εικόνες της Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου, παλαιά χειρόγραφα και αρχαία βιβλία. Θα υπάρχει επίσης χώρος για εκπαιδευτικό εργαστήριο (audiovisual area) με οπτικοακουστικά μέσα όπου θα διεξάγονται ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά και νέους» (Από συνέντευξη με την υπεύθυνη του Μουσείου, Δρ

Μουσειοεκπαιδευτικό Πρόγραμμα : **Ταξιδιώτες στον χρόνο – Γνωριμία με τις εικόνες**

Το πρόγραμμα προσφέρεται για παιδιά της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου και καλύπτει δείκτες επάρκειας και επιτυχίας τόσο από το αναλυτικό του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας (Δείκτης Επιτυχίας 3.3 και Δείκτης Επάρκειας, 3.3 α,β,γ – βλέπε παράρτημα Α) όσο και των Θρησκευτικών (Δείκτης Επιτυχίας, 2.1.1 βλέπε παράρτημα Α). Βασίζεται επίσης στις προϋπάρχουσες γνώσεις για τις εικόνες που υπάρχουν από την εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος του γνωστικού αντικείμενου των θρησκευτικών στην Ε' τάξη (Βλέπε παράρτημα Β).

Σκοπός: Η γνωριμία με το εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου (Ε.Μ.Α.Μ.Κ).

Διάρκεια: 2 ώρες (κατά την διάρκεια της επίσκεψης)

Οι στόχοι του προγράμματος είναι τα παιδιά:

1. Να γνωρίσουν και να μάθουν να παρατηρούν τις θρησκευτικές εικόνες
2. Να τις περιγράψουν χρησιμοποιώντας το απαραίτητο λεξιλόγιο
3. Να αντιληφθούν ότι οι εικόνες έγιναν στο παρελθόν
4. Να κάνουν υποθέσεις και να αντλούν στοιχεία για το παρελθόν
5. Να προσεγγίσουν τη διαχρονικότητα των εικόνων και τη συμβολή τους στη δημιουργία θρησκευτικής ταυτότητας
6. Να εκφράσουν τα συναισθήματά τους
7. Να διαπιστώσουν την αξία και το ρόλο του Μουσείου

Το μουσειοεκπαιδευτικό πρόγραμμα ενδείκνυται να υλοποιηθεί σε τρεις φάσεις: **Πριν** την επίσκεψη στο Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου (Ε.Μ.Α.Μ.Κ.), **κατά** τη διάρκεια της επίσκεψης και **μετά** από την επίσκεψη.

Πριν την επίσκεψη/ στην τάξη

Ενότητα Επισκόπησης – Η άφιξη των Μαρωνιτών στην Κύπρο

Ο εκπαιδευτικός σε μια διδακτική περίοδο στο σχολείο προετοιμάζει τα παιδιά για την επίσκεψη. Ενδεικτικά μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες δραστηριότητες και να τεθούν τα πιο κάτω ερωτήματα.

- Παρουσίαση φωτογραφίας πίνακα ζωγραφικής που βρίσκεται στο Ε.Μ.Α.Μ.Κ. – Συζήτηση
- Φύλλο εργασίας/ Αντιστοίχιση με έννοιες / χάρτης/ γραμμή του χρόνου
- Διερεύνηση ερωτημάτων : Πότε ήρθαν οι Μαρωνίτες/ γιατί ήρθαν / τι μετέφεραν μαζί τους / πώς ήταν η ζωή τους / πού ζούσαν; (Στόχος 4)
- Πώς τα ξέρουμε όλα αυτά / πώς μπορούμε να τα μάθουμε (αναμένεται να αναφέρουν τον όρο πηγές, βιβλία ευρήματα, μουσείο) (Στόχοι 3+4)
- Συζητούν για το μουσείο γενικά και για το εκκλησιαστικό μουσείο ειδικότερα. (Στόχος 7)

Δίνεται η εικόνα του Ένθρονου Χριστού με αποκομμένο το Ευαγγέλιο. Ρωτούμε τι μπορεί να κρατά και λέμε ότι θα πάμε στο Μουσείο της Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών Κύπρου για να το ανακαλύψουμε (Φύλλο εργασίας 2Α).

Στο Μουσείο

- Ο εκπαιδευτικός- εμψυχωτής συνοδεύει τα παιδιά στον χώρο του Ε.Μ.Α.Μ.Κ. Γίνεται μια πρώτη γνωριμία με τον χώρο.
- Βλέπουν στην είσοδο τον πίνακα με την άφιξη των Μαρωνιτών κάνουν μια επανάληψη αυτών που ήδη έχουν μάθει και στήνουν τη γραμμή του χρόνου. Με αυτή την «ταξοδογραμμή» θα κάνουν το ταξίδι στον χρόνο.
- Μπαίνουν μέσα στην πρώτη αίθουσα και ορίζεται ο χώρος που θα κινηθούν. Ο εκπαιδευτικός- εμψυχωτής, ζητά από τα παιδιά να βρουν την εικόνα που δόθηκε στο σχολείο. Πάνε μπροστά από την εικόνα του Ένθρονου Χριστού και ανακαλύπτουν ότι αυτό που λείπει είναι ένα Ευαγγέλιο.

Κάθονται σε μαξιλαράκια και ο εκπαιδευτικός- εμπυχωτής υποβάλλει διάφορα ερωτήματα και καθοδηγεί τη συζήτηση. Κρατούν στα χέρια τους το φύλλο εργασίας 2B. (Στόχοι 1,2,4,5,6)

- Τι να γράφει το Ευαγγέλιο; (Πηγή Α)
- Τι απεικονίζει η εικόνα;
- Πόσο μεγάλη είναι;
- Από τι είναι φτιαγμένη;
- Πόσο παλιά είναι η εικόνα; (Φύλλο εργασίας)
- Πού βρέθηκε; (Φύλλο εργασίας)
- Τι κάνει ο Χριστός;
- Ελάτε να περιγράψουμε τα ρούχα Του. Σκεφτείτε τα ρούχα που φοράμε σήμερα. Σε τι μοιάζουν; Σε τι διαφέρουν;
- Τι έχει στο κεφάλι;
- Με τι χρώμα απεικονίζεται το φωτοστέφανο; Γράφει κάτι πάνω (Πηγή Β)
- Ποιος μπορεί να ζωγράφισε την εικόνα;
- Πού έχετε δει τέτοιες εικόνες;
- Πώς τις χρησιμοποιούμε εμείς σήμερα ;
- Πώς τότε;
- Πώς αισθάνεστε βλέποντας την εικόνα ;
- Η εικόνα βρέθηκε στην Εκκλησία του Αγίου Ρωμανού στο χωριό Βουνό. Για βρέστε το χωριό στον χάρτη. Δέστε και το μικρό εκκλησάκι.
- Πού φαντάζεστε ήταν τοποθετημένη η εικόνα; Είχε κάποια άλλη κοντά της. Κινηθείτε τον χώρο και σταθείτε μπροστά από εκείνη την εικόνα που νομίζετε ήταν κοντά της.
- Η εικόνα κρύβει και ένα «μυστικό». Κάτι είναι γραμμένο πάνω της. Βλέπουν την επιγραφή.
- Ποιος να την έγραψε;
- Γιατί δεν μπορούμε να τη διαβάσουμε;
- Διαβάζουμε την μετάφραση της επιγραφής (Πηγή Γ).
- Ποιος την έγραψε; Πώς; Γιατί;
- Τι συνέβαινε στην Κύπρο τότε;
- Ελάτε να φανταστούμε και να δραματοποιήσουμε τη σκηνή. Φανταστείτε ότι είστε το παιδί «το αγγελικό». Σε μια λιτανεία; Σε μια λειτουργία; Χωρίζονται σε δύο ομάδες (Δίνονται υφάσματα και εκκλησιαστικά αντικείμενα).

Με την παρουσίαση της σκηνής τα παιδιά αποχωρούν από το Μουσείο καταγράφοντας σε έντυπο τι τους άρεσε.

Μετά την επίσκεψη /στην τάξη

Στην τρίτη φάση του προγράμματος δίνεται χρόνος για συζήτηση- εμπέδωση της εμπειρίας και εμπάθουση μέσω δημιουργικών εργασιών.

Ενδεικτικά ερωτήματα:

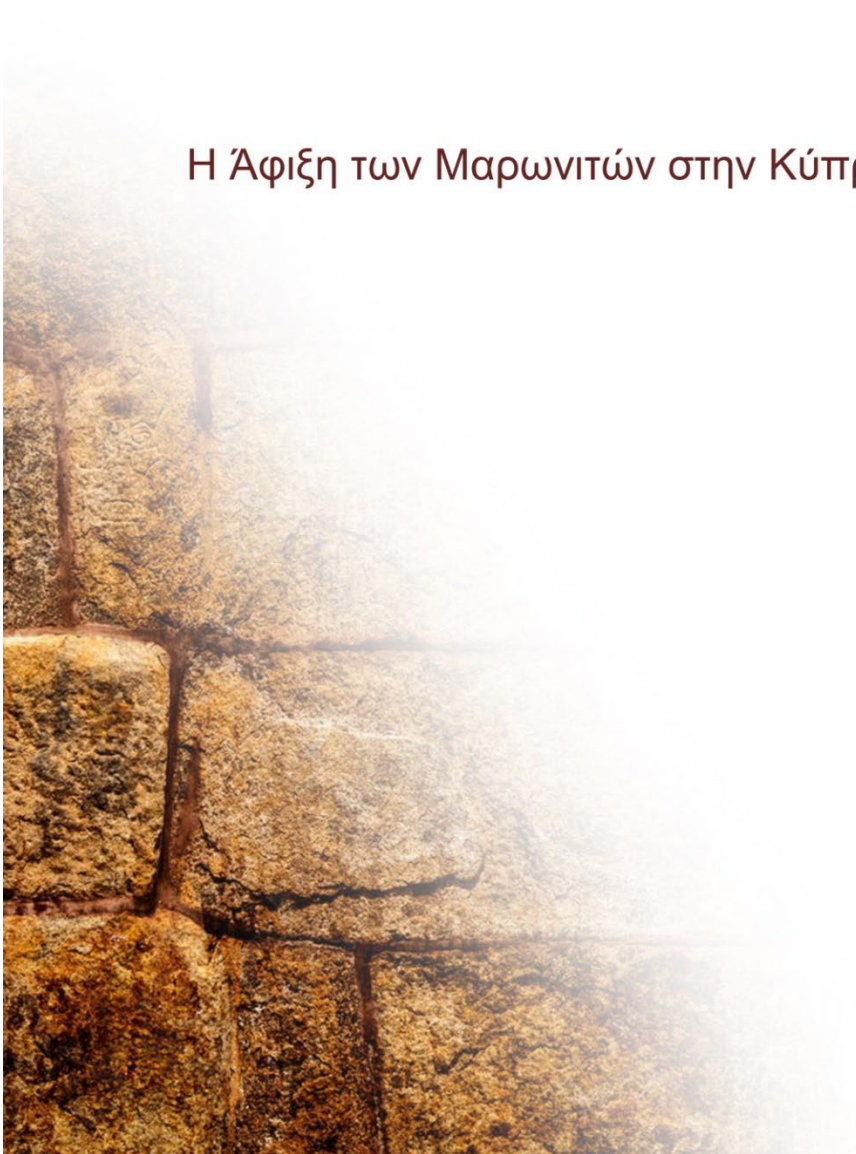
- Πού πήγαμε; Πώς θα ορίζαμε το μουσείο; Τι σας έκανε εντύπωση;
- Τι μάθαμε; Δίνεται φάκελος με εικόνες του ίδιου αγιογράφου (π. Αντωνίου) μαζί με άλλες και τις ξεχωρίζουν.
- Ο αγιογράφος ήταν ορθόδοξος δεν ήταν μαρωνίτης. Αυτό τι μαρτυρά για τις σχέσεις ορθόδοξων και μαρωνιτών εκείνη την εποχή;
- Τι απέγιναν οι Μαρωνίτες της περιοχής εκείνης;
- Το Μουσείο μας ζητά να βοηθήσουμε στις λεζάντες των εικόνων. Γράψτε μια λεζάντα για την εικόνα.

Παράρτημα Β

Φύλλο Εργασία 1

Ταξιδιώτες στον χρόνο

Η Άφιξη των Μαρωνιτών στην Κύπρο

Ο πιο κάτω πίνακας ζωγραφικής βρίσκεται στο Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών και είναι έργο του μακαριστού πατέρα Hanna Sander .

Παρατήρησέ τον προσεχτικά και γράψε τις σκέψεις σου. Χρησιμοποίησε το βοηθητικό λεξιλόγιο.

Βοηθητικό λεξιλόγιο:

Μαρωνίτες, Κύπρος, άφιξη, μετανάστευση, διωγμοί, Λίβανος, θάλασσα, Πενταδάκτυλος, καράβια, πίστη, θρησκεία...

○ _____

○ _____

○ _____

○ _____

○ _____

○ _____

○ _____

○ _____

Φίλοι μου, σας χαιρετώ!

Είμαι το παιδί «το αγγελικό».

Χρόνια κρυμμένο στη γη του
Κορμακίτη στα ερείπια της
Εκκλησίας του Αγίου Θεοδώρου και
της Αγίας Μαρίας, είδα ξανά το
φως!

Παρέα ας ταξιδέψουμε στην
ταξιδιογραμμή του χρόνου.

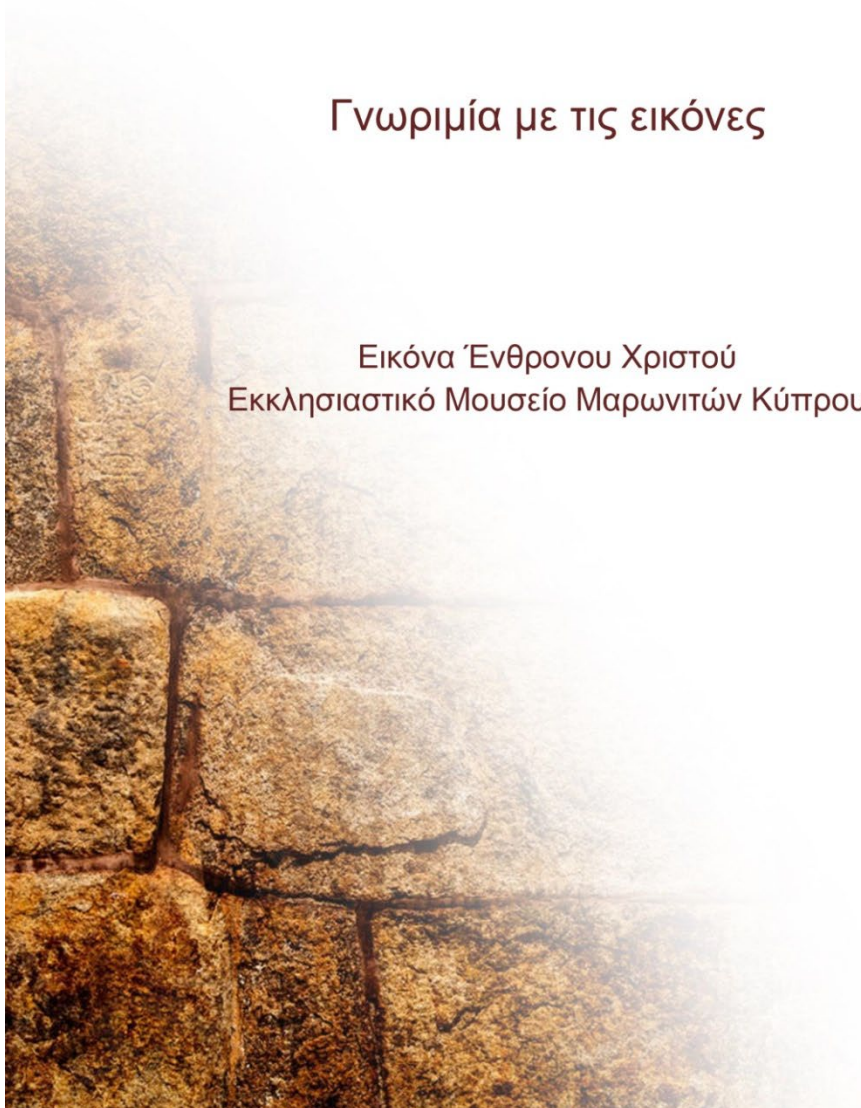
Ταξιδιογραμμή

Ταξιδιώτες στον χρόνο

Γνωριμία με τις εικόνες

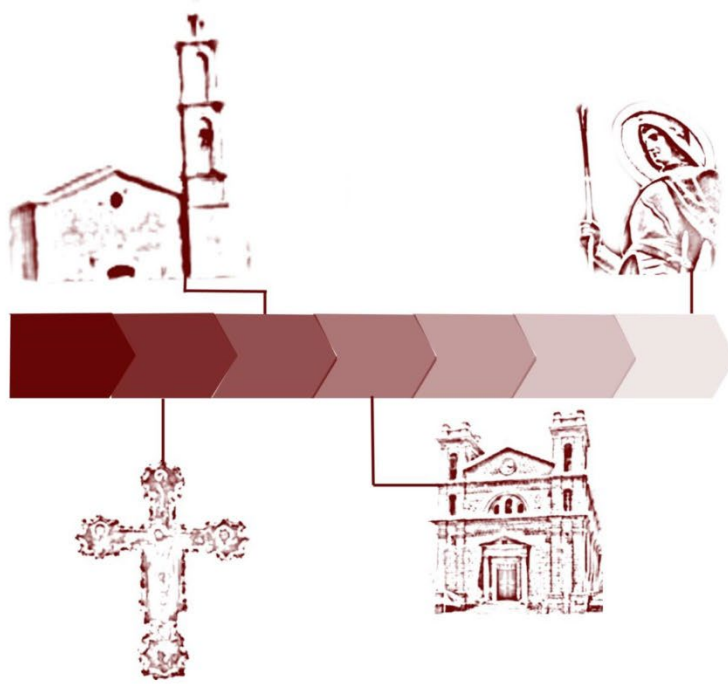
Εικόνα Ένθρονου Χριστού
Εκκλησιαστικό Μουσείο Μαρωνιτών Κύπρου

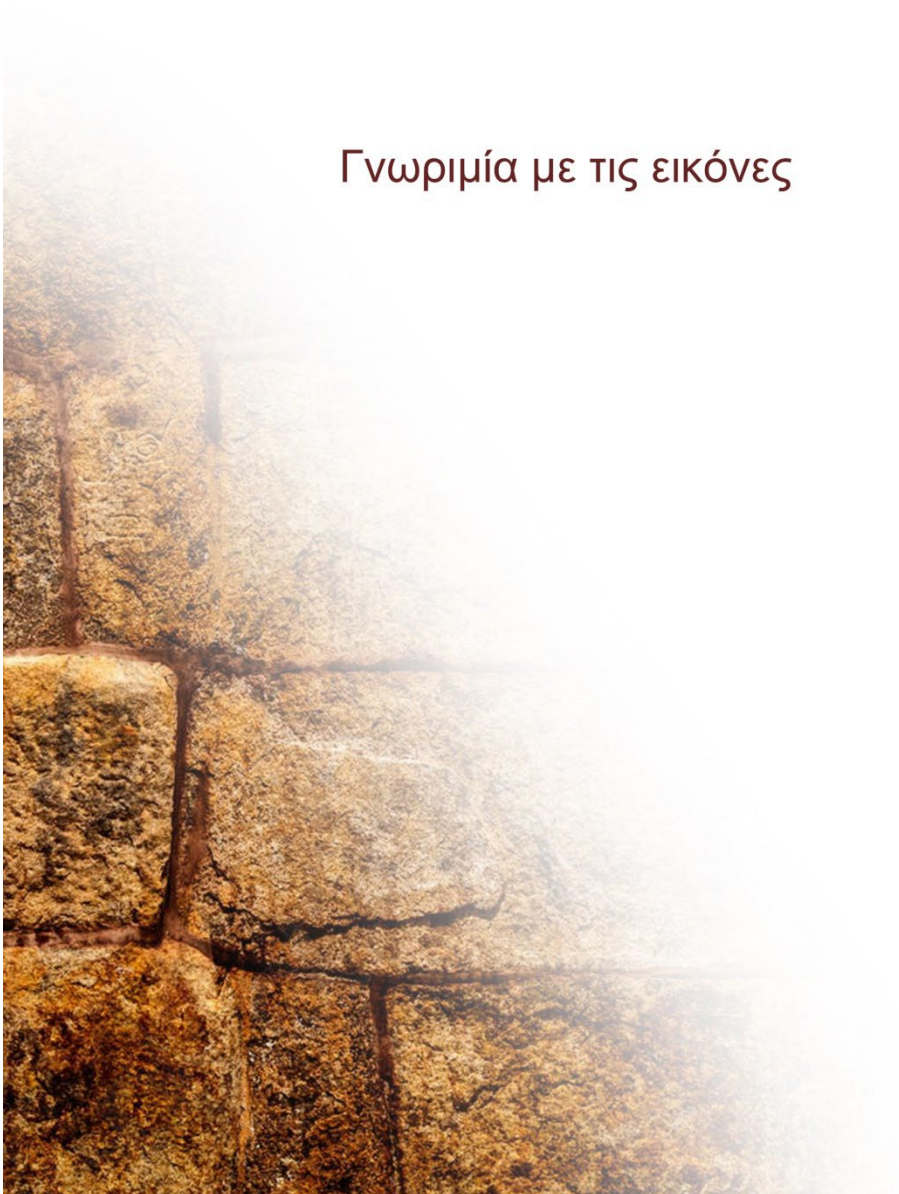
(Πηγή εικονιστικού υλικού: Σκορδή, 2019)

Ταξιδογραμμή

Ταξιδιώτες στον χρόνο

Γνωριμία με τις εικόνες

Πηγή Α **Τι λέει το Ευαγγέλιο**

ΟΤΑΝ ΔΕ ΕΛΘΗ Ο ΥΙΟΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΑΓΓΕΛΟΙΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΤΕ ΚΑΘΙΣΕΙ ΕΠΙ ΘΡΟΝΟΥ ΔΟΞΗΣ ΑΥΤΟΥ
ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΝΗ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΘΝΗ Ματ. 25 (31-32)

Όταν θα έρθει ο Υιός του Ανθρώπου με όλη του τη μεγαλοπρέπεια και θα τον συνοδεύουν όλοι οι άγιοι άγγελοι, θα καθίσει στο βασιλικό θρόνο του. Τότε θα συναχθούν μπροστά του όλα τα έθνη

Πηγή Β **Τι λέει στο φωτισμένο του Χριστού:**

« Ο ΩΝ »

Αναφέρεται στην Αποκάλυψη του Ιωάννη Εγώ είμαι το Άλφα και το Ωμέγα, ο πρώτος και ο έσχατος, η αρχή και το τέλος Αποκ. 22:13

« ΙC ΧC » Ιησούς Χριστός

(Πηγή: Σκορδή 2019)

Βοηθητικό Λεξιλόγιο για περιγραφή της εικόνας :

Χριστός, πορφυρός χιτώνας, γεωμετρικά σχήματα, φωτισμένο, σοβαρή μορφή, θρόνος, Αρχάγγελοι Γαβριήλ και Μιχαήλ, λέοντες, θρόνος, προφήτες

Πηγή Γ

Πού είναι η Εκκλησία του Αγίου Ρωμανού;

Πηγή Δ Η επιγραφή

براديا
اسقة فياوكيلاً [...] كما لامز ج يراديا (أو) كادي مر لا
1881 أد لول في المقام صاحب القديس عبد وكان

“Ήταν παρών σ’αυτό το ισχυρό μέρος, [...] ο Neemtallah ο αμαρτωλός, ο Λιβανέζος μοναχός [του Λιβανικού Μαρωνιτικού Τάγματος] και ο Bradia ο Αμερικανός με τον Géradia Lamez, [...] τον Επισκοπικό Βικάριο. Και ήταν η γιορτή του Πολιούχου Αγίου του τόπου τον Σεπτέμβριο 1881”.

(Πηγή: Σκορδή 2019)

Ταξιδιογραμμή

Παράρτημα Γ

Εφαρμόζοντας το Πρόγραμμα

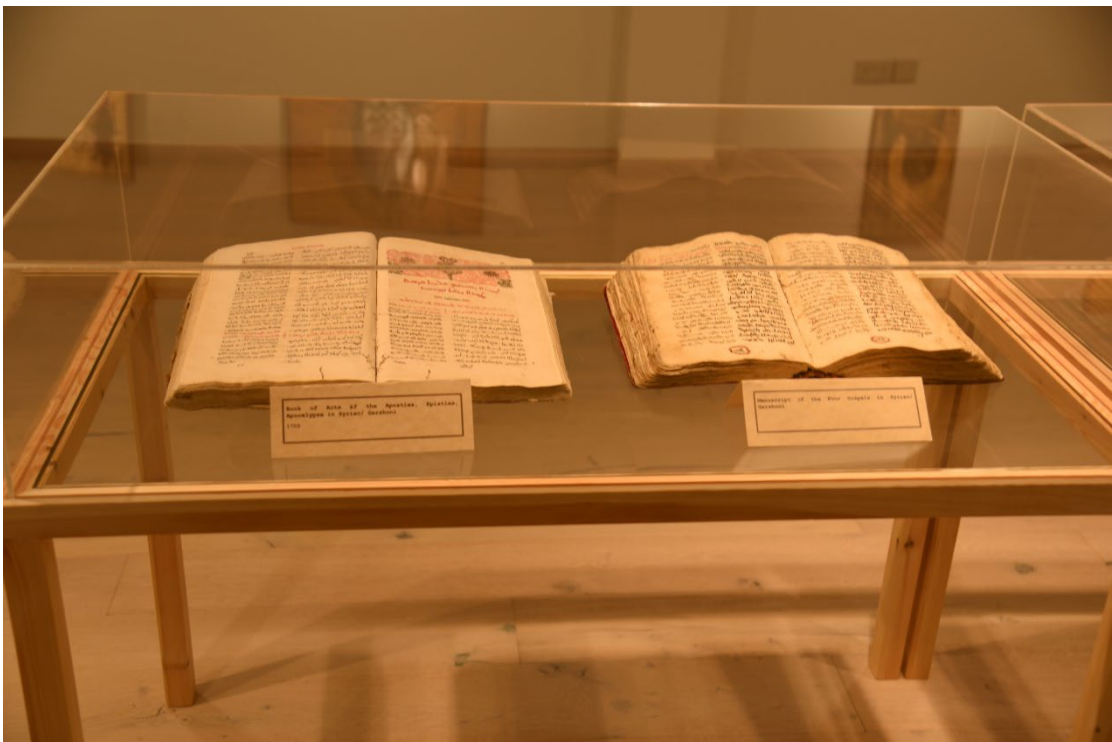

Παράρτημα Δ

Φωτογραφίες από τα το Μουσείο

Παράρτημα Ε

Ερωτηματολόγιο

Η επίσκεψη μου στο Εκκλησιαστικό Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου

Αγόρι Κορίτσι

Αφού διαβάσεις τις παρακάτω προτάσεις, σημειώστε με ✓ αυτό που σου ταιριάζει περισσότερο και απαντήστε τις ερωτήσεις που ακολουθούν.

1. Ανακάλυψες νέες πληροφορίες από την επίσκεψή σου στο Μουσείο;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Ποιες είναι αυτές;

.....
.....

2. Έμαθες να κοιτάς τις εικόνες με διαφορετικό τρόπο;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Περιέγραψε τι έμαθες.

.....
.....
.....

3. Χρησιμοποίησες κάποια δεξιότητα κατά τη διάρκεια της επίσκεψης;

Π.χ. ανάγνωση παρατήρηση, κριτική σκέψη.

Διαφωνώ	☐	Μάλλον Διαφωνώ	☐	Ούτε συμφωνώ	☐
				Ούτε διαφωνώ	☐
Μάλλον συμφωνώ	☐	Συμφωνώ	☐		☐

Ποια δεξιότητα;

.....
.....

Σημειώστε ποια πρόταση θεωρείς ορθή.

4. Οι εικόνες στο Μουσείο αποτελούν μόνο αντικείμενο λατρείας;
- Οι εικόνες στο Μουσείο μπορούν να δώσουν στοιχεία για τη ζωή του τρόπου λατρείας των μαρωνιτών στο παρελθόν;

5. Η επίσκεψη στο μουσείο ήταν

α. Ενδιαφέρουσα

Διαφωνώ	☐	Μάλλον Διαφωνώ	☐	Ούτε συμφωνώ	☐
				Ούτε διαφωνώ	☐
Μάλλον συμφωνώ	☐	Συμφωνώ	☐		☐

Με ποιον τρόπο;

.....
.....

β. Διασκεδαστικό;

Διαφωνώ

Μάλλον Διαφωνώ

Ούτε συμφωνώ

Ούτε διαφωνώ

Μάλλον συμφωνώ

Συμφωνώ

Με ποιον τρόπο;

.....

.....

.....

6. Θα ήθελες να ξανάρθεις στο Μουσείο;

Διαφωνώ

Μάλλον Διαφωνώ

Ούτε συμφωνώ

Ούτε διαφωνώ

Μάλλον συμφωνώ

Συμφωνώ

Γιατί;

.....

.....

.....

7. Δώσε ένα τίτλο για την εμπειρία, επίσκεψη.

.....

.....

Παράρτημα ΣΤ

Συνέντευξη

Συνέντευξη με τη Δρ Μαρία Σκορδή –Υπεύθυνη Εκκλησιαστικού Μουσείου Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών στη Λευκωσία

1. Πότε άρχισε η συλλογή των εκθεμάτων του Μουσείου;

Η συλλογή των εκθεμάτων ξεκίνησε λίγο πριν τον πόλεμο του 1974, όταν Μαρωιτες Ιερείς βλέποντας τον κίνδυνο που παραμόνευε, αποφάσισαν να μεταφέρουν τις εικόνες από τις Εκκλησίες της Κυθρέας (Άγιος Αντώνιος και Άγιος Ρωμανός) στην Αρχιεπισκοπή Μαρωιτών Κύπρου στην Λευκωσία για την προστασία τους.

2. Από πόσους εκθεσιακούς χώρους αποτελείται το Μουσείο και ποια τα εκθέματα;

Το Μουσείο αποτελείται από δύο εκθεσιακούς χώρους. Στον πρώτο εκθεσιακό χώρο φιλοξενούνται αρχαία εκκλησιαστικά αντικείμενα (δισκοπότηρα, μήτρα κλπ.) και πορτρέτα όλων των Αρχιεπισκόπων που υπηρέτησαν την Κύπρο καθώς και φωτογραφίες από τα χωριά μας. Στον δεύτερο εκθεσιακό χώρο, ο οποίος είναι μεγαλύτερος, φιλοξενούνται οι αρχαίες εικόνες της Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου, παλαιά χειρόγραφα και αρχαία βιβλία. Θα υπάρχει επίσης χώρος για εκπαιδευτικό εργαστήριο (audiovisual area) με οπτικοακουστικά μέσα όπου θα διεξάγονται ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά και νέους..

3. Πώς δραστηριοποιείται σήμερα το Μουσείο;

Έχουν οργανωθεί, στο παρών στάδιο, οι εκθεσιακοί χώροι του Μουσείου. Θα ανακοινωθούν σύντομα οι ώρες λειτουργίας του. Είμαστε σε συνεργασία με το Εργαστήριο Συντήρησης της Ιεράς Αρχιεπισκοπής, το Τμήμα Αρχαιοτήτων και εργαστήρια συντήρησης στο εξωτερικό και στην Κύπρο για τη συντήρηση και διατήρηση των εκθεσιακών χώρων. Τροχοδρομείται, η προβολή των εκθεμάτων του Μουσείου δια των οπτικοακουστικών μέσων στην εκπαιδευτική διαδικασία για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των παιδιών και των νεότερων γενεών. Το κομμάτι αυτό το έχει αναλάβει η Διευθύντρια του Δημοτικού Σχολείου Αγίου Μάρωνα κα Γεωργία Σκορδή (εφαρμογή μουσιοπαιδαγωγικών προγραμμάτων). Τροχοδρομούνται επίσης διαλέξεις, ερευνητικά προγράμματα, συνεργασίες με

Μουσεία του Εξωτερικού για ανταλλαγή εκθέσεων, ξεναγήσεις, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές για το ευρύτερο κυπριακό κοινό όσο και για τους ξένους επισκέπτες κ.ά.

4. Ποιο το δικό σας όραμα για το Μουσείο;

Με κάθε μουσείο που ανοίγεται, γεννιέται μια άλλη ευκαιρία για τον πολιτισμό μας. Η δημιουργία ενός μουσείου για μια εθνική μειονότητα πέρα από πράξη πολιτισμού, είναι και πράξη στήριξης σε μια κοινότητα που χάνεται, είναι ένα μέτρο για να έρθουν κοντά οι πολιτισμοί, να γνωρίσει και να αποδεχτεί ο ένας τον άλλο, για τη δημιουργία μιας κοινωνίας απαλλαγμένης από το ρατσισμό και βασισμένης σε αρχές ειρήνης και συνεργασίας. Ως εκ τούτου το Μουσείο της Α.Μ.Κ. θα επιτελεί χρέη θεματοφύλακα της πολιτιστικής κληρονομιάς των Μαρωνιτών της Κύπρου η οποία συνδέεται «με την ισότιμη πρόσβαση για όλους». Αρχές του θα είναι η συμμετοχικότητα και η διαφάνεια ώστε να συμβάλει «στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την κοινωνική δικαιοσύνη, την παγκόσμια ισότητα και την πλανητική ευημερία». Η δράση του θα κινείται στους ακόλουθους τρεις άξονες:

1. Το Μουσείο θα είναι ένας κοινός χώρος για όλους τους κατοίκους της Κύπρου και θα στοχεύει στη διατήρηση και προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και ταυτότητας της Μαρωνιτικής Κοινότητας. Αρχικά για να προωθηθεί η συμμετοχή και η ενσωμάτωση της τοπικής κοινότητας, θα υπάρξει ένα ανοιχτό φόρουμ συζήτησης με τα μέλη της κοινότητας προκειμένου να περιγράψουν τις ανάγκες τους και πώς φαντάζονται το μουσείο ως χώρο τους. Εστιάζοντας στην επικοινωνία το Μουσείο της Μαρωνιτικής Κοινότητας θα ανοίξει, για πρώτη φορά στην Κύπρο, ενεργό διάλογο όχι μόνο με την κοινότητα στο σύνολό της αλλά και με καθορισμένες ομάδες-στόχους (Ελληνοκύπριους, Τουρκοκύπριους, άλλες θρησκευτικές ομάδες, μετανάστες, φοιτητές, παιδιά) και με τους μεμονωμένους επισκέπτες. Θα καταστεί ένας πολυχρηστικός κοινόχρηστος χώρος για όλους.
2. Το μουσείο της μαρωνιτικής κοινότητας θα είναι ανθρωποκεντρικό και θα έχει μια προσέγγιση ανοιχτού χώρου. Στόχος του είναι να βοηθήσει στον αυτοπροσδιορισμό της κοινότητας, ώστε να μπορέσει να ανοιχτεί στη νέα παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα. Το μουσείο θα φιλοξενεί εκθέσεις από την Κύπρο και το εξωτερικό σε σχέση με την ιστορία και τη θρησκεία της

μαρωνιτικής κοινότητας. Θα υπάρχουν επίσης εκθέσεις συνεργασίας με άλλες θρησκευτικές ομάδες στο πλαίσιο του διαθρησκευτικού διαλόγου. Το μουσείο θα φιλοξενεί επίσης τμήμα βιβλιοθήκης που θα περιλαμβάνει παλιές θρησκευτικές εκδόσεις και άλλα αντικείμενα.

3. Το Μουσείο θα χρησιμοποιεί τη νέα τεχνολογία και τις πλατφόρμες (οπτικοακουστικά μέσα), ώστε να ενσωματώνουν νέες αφηγήσεις, να διασταυρώνουν τις βάσεις δεδομένων / γνώσεων, να χρησιμοποιούν διαπολιτισμικές και διεθνείς συνεργασίες, να ακολουθούν τις νέες τάσεις και να χρησιμοποιούν διαδραστικές μεθόδους. Το μουσείο της μαρωνίτικης κοινότητας θα είναι ένας διαπολιτισμικός τόπος συνάντησης που θα προάγει την πολιτιστική οικολογία, την αυξημένη συμμετοχή και τους διαπολιτισμικούς προβληματισμούς καθώς και τη συνεργασία με άλλους τομείς. Το μουσείο στοχεύει στην ειλικρινή διαπολιτισμική παραγωγή- να συνθέσει, να εμπνεύσει, να προκαλέσει, να φανταστεί και να εμπυχώσει ένα διαπολιτισμικό μέλλον.

5. Ποια πιστεύετε πρέπει να είναι η σχέση Μουσείου και Σχολείου;

Μέσα από τη δημιουργία του μουσείου θα δοθεί αρχικά, η δυνατότητα στο παιδί, στο Μαρωνιτόπαιδο να συναισθανθεί τις ιστορικές και θρησκευτικές του καταβολές, να τις εκτιμήσει και να τις αγαπήσει. Μέσα από μια τέτοια διαδικασία ο καθένας μαθαίνει να αναγνωρίζει και να εκτιμά παρόμοια στοιχεία των άλλων πολιτισμών και λαών, προσεγγίζοντας και συναισθηματικά την έννοια «Άνθρωπος». Με γνώμονα το πιο πάνω, η σχέση Μουσείου και Σχολείου είναι απαραίτητη. Θα μπορούσε για παράδειγμα σε πρώτο στάδιο, τα παιδιά της κοινότητας να συμμετάσχουν σε διαγωνισμό ζωγραφικής σχετικά με το μουσείο και τον τρόπο που θέλουν να το χρησιμοποιήσουν.

Το μουσείο θα είναι ανοικτό για σχολεία και άλλες ομάδες που ενδιαφέρονται για την πολιτιστική κληρονομιά της μαρωνίτικης κοινότητας της Κύπρου. Σε ειδικά εξοπλισμένο εκπαιδευτικό εργαστήριο/χώρο (audiovisual area) θα διεξάγονται ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά και νέους. Το κομμάτι αυτό το έχει ήδη αναλάβει η Διευθύντρια του Δημοτικού Σχολείου Αγίου Μάρωνα κα Γεωργία Σκορδή.

Παράρτημα Ζ

Δείγματα Εργασιών

Ο πιο κάτω πίνακας ζωγραφικής βρίσκεται στο Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών και είναι έργο του μακαριστού πατέρα Hanna Sander .

Παρατήρησέ τον προσεχτικά και γράψε τις σκέψεις σου. Χρησιμοποίησε το βοηθητικό λεξιλόγιο.

Βοηθητικό λεξιλόγιο:

Μαρωνίτες, Κύπρος, άφιξη, μετανάστευση, διωγμοί, Λίβανος, θάλασσα, Πενταδάκτυλος, καράβια, λατμή, θρησκεία...

- Παρατηρώ, την θάλασσα γύρω από
- την Κύπρο μας. Ακόμη βλέπω πως
- η Μαρωνίτες ήρθαν με καράβια.
- Έγκειτο στήθηκαν στην περιοχή του Πενταδάκτυλου.
- Οι Μαρωνίτες μετανάστευσαν από το Λίβανο.
- Έγιναν διωγμοί. Ήρθαν στην Κύπρο
- και καθιέρωσαν την πίστη τους. Φιλονται φιλίες
- σε όλη την Κύπρο. Βλέπω περισσότερα που συμβαίνουν
- ειρήνη. Την κοβιάδα των ξένδρων. Η κοβιάδα των Α,

Ο πιο κάτω πίνακας ζωγραφικής βρίσκεται στο Μουσείο Αρχιεπισκοπής Μαρωνιτών και είναι έργο του μακαριστού πατέρα Hanna Sander .

Παρατήρησέ τον προσεχτικά και γράψε τις σκέψεις σου. Χρησιμοποίησε το βοηθητικό λεξιλόγιο.

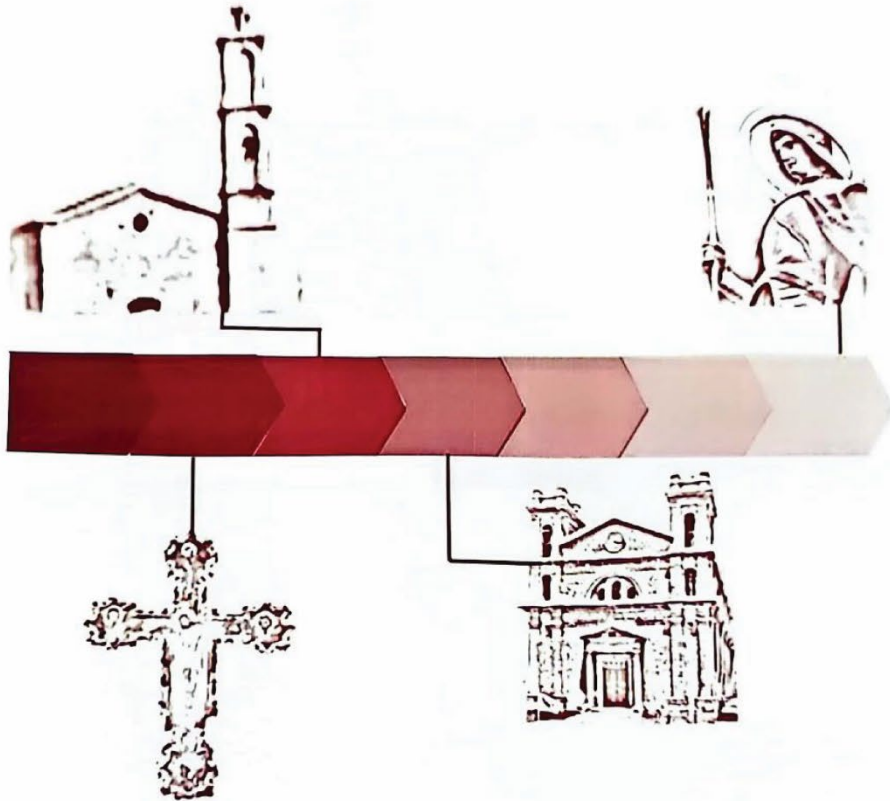
Βοηθητικό λεξιλόγιο:

Μαρωνίτες, Κύπρος, άφιξη, μετανάστευση, διωγμοί, Λίβανος, θάλασσα, Πενταδάκτυλος, καράβια, πίστη, θρησκεία...

- Ήρθαν με καράβια από τον Λίβανό
- Εγκαταστήθηκαν στη περιοχή του Πενταδάκτυλου
- Υπήρχαν φιγούρες στην Κύπρο
- Βλέπω περισσότερα που συμβολίζουν την ειρήνη, το Άγιο Π
- Βλέπω την κοίταξη των κέρσεων
- Διακρίνονται μερικοί Άγιοι
- Οι φιγούρες έπεσαν στα κεφάλια των ασταδίων
- _____

Ταξιδουγραμμή

«Ένθρονος Χριστός»
17^{ος} αιώνας
Έργο του Π. Αγεωνίου
Μαρόνιτικη Εκκλησία του Αγίου
Ρωμανού στο χωριό Βουνό.
Στην εικόνα παρουσιάζεται ο ένθρονος
Χριστός περιτετευρισμένος από αγγέλους
και προφήτες. Διακρίνεται μια επιγραφή
γραμμένη στα αραβικά.

Η επίσκεψή μου στο Εκκλησιαστικό Μουσείο

Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου

Αγόρι

Κορίτσι

Αφού διαβάσεις τις παρακάτω προτάσεις, σημειώστε με ✓ αυτό που σου ταιριάζει περισσότερο και απαντήστε τις ερωτήσεις που ακολουθούν.

1. Ανακάλυψες νέες πληροφορίες από την επίσκεψή σου στο Μουσείο;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Ποιες είναι αυτές;

Ανακάλυψα παλιά πράγματα που είχαν γίνει πριν να γεννηθώ ενώ και πιο παλιά είδα παλιές και καινούργιες εικόνες.

2. Έμαθες να κοιτάς τις εικόνες με διαφορετικό τρόπο;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Περιέγραψε τι έμαθες.

Ενώ όταν βλέπω μια εικόνα μου έρχεται σκέψη, δηλαδή προβληματίζομαι και σκέφτομαι τι άραγ ήταν τα παλιά χρόνια.

3. Χρησιμοποίησες κάποια δεξιότητα κατά τη διάρκεια της επίσκεψης; Π.χ.

ανάγνωση παρατήρηση, κριτική σκέψη.

Η επίσκεψή μου στο Εκκλησιαστικό Μουσείο
Αρχιεπισκοπής Μαρωιτών Κύπρου

Αγόρι

Κορίτσι

Αφού διαβάσεις τις παρακάτω προτάσεις, σημειώστε με ✓ αυτό που σου ταιριάζει περισσότερο και απαντήστε τις ερωτήσεις που ακολουθούν.

1. Ανακάλυψες νέες πληροφορίες από την επίσκεψή σου στο Μουσείο;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ Ούτε διαφωνώ

Ποιες είναι αυτές;

Ανακάλυψα πως μόνο από μια εικόνα μπορείς να βρεις πολλές πληροφορίες που δεν τις προσέξες

2. Έμαθες να κοιτάς τις εικόνες με διαφορετικό τρόπο;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ Ούτε διαφωνώ

Περιέγραψε τι έμαθες.

Έμαθα πως πρέπει να μελετάμε καλύτερα τις εικόνες.

3. Χρησιμοποίησες κάποια δεξιότητα κατά τη διάρκεια της επίσκεψης; Π.χ.

ανάγνωση παρατήρηση, κριτική σκέψη.

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Ποια δεξιότητα;

Την κριτική σκέψη

4. Οι εικόνες στο Μουσείο αποτελούν μόνο αντικείμενο λατρείας;

• Οι εικόνες στο Μουσείο μπορούν να δώσουν στοιχεία για τη ζωή του τρόπου
λατρείας των μαρωνιτών στο παρελθόν;

5. Η επίσκεψη στο μουσείο ήταν

α. Ενδιαφέρουσα

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Με ποιον τρόπο;

Ήταν ενδιαφέρουσα γιατί υπήρχαν τόσα πολλά πράγματα
να μάθω και να δω

β. Διασκεδαστικό;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Με ποιον τρόπο;
Ήταν διασκεδαστικό που μάθαμε τόσα μυστικά για
μια εικόνα.

6. Θα ήθελες να ξανάρθεις στο Μουσείο;

Διαφωνώ Μάλλον Διαφωνώ Ούτε συμφωνώ
Ούτε διαφωνώ
Μάλλον συμφωνώ Συμφωνώ

Γιατί;
Θα ήθελα να ξανα πάω στο Μουσείο γιατί θέλω
να παρατηρήσω και τις άλλες εικόνες.

7. Δώσε ένα τίτλο για την εμπειρία, επίσκεψη.

Η ενδιαφέρουσα εμπειρία